

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ & ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ:
ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΟΥ
ΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΤΗΝ
ΔΕΙΦΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ.**

**ΛΑΧΛΑΛΙ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
Α.Μ-10900505**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ, 2015

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Εισαγωγή: Το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής αποτελεί ένα εναλλακτικό αναπτυξιακό μοντέλο του τραπεζικού κλάδου, βασιζόμενο στις αρχές της βιώσιμης και αειφόρου ανάπτυξης επιφέροντας κρίσιμης σημασίας περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά οφέλη.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων και στάσεων των τραπεζικών πελατών στην Ελλάδα αναφορικά με ορισμένες πρακτικές της βιώσιμης τραπεζικής που εφαρμόζονται από τον τραπεζικό κλάδο, εστιάζοντας στα «πράσινα» χρηματοπιστωτικά προϊόντα και υπηρεσίες και στις πολιτικές ΕΚΕ και λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα της προηγούμενης διεθνούς ερευνητικής βιβλιογραφίας.

Μεθοδολογία: Για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας σχεδιάστηκε ειδικό ερωτηματολόγιο, το οποίο ακολούθως μοιράστηκε και συμπληρώθηκε από 145 πελάτες τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Τα δεδομένα του ερωτηματολογίου επεξεργάστηκαν στατιστικά και παρουσιάζονται με τη μορφή διαγραμμάτων και πινάκων.

Αποτελέσματα: Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώθηκε πως οι τραπεζικοί πελάτες έχουν περιορισμένο βαθμό γνώσης για τις πρακτικές της βιώσιμης τραπεζικής, ωστόσο παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ευαισθητοποίησης ως προς τη χρησιμότητα και σκοπιμότητα των «πράσινων» τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών, καθώς και αναφορικά με τις πολιτικές ΕΚΕ που εφαρμόζονται από τις τράπεζες.

Συμπεράσματα: Η εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο στην Ελλάδα, παρόλο που τα δυνητικά οφέλη του μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας τόσο για τις ίδιες τις τράπεζες όσο και για την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων του τρέχοντος αναπτυξιακού μοντέλου, λαμβάνοντας υπόψη και το δραματικό αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης.

Λέξεις κλειδιά: βιώσιμη τραπεζική, ηθική επενδύσεων, ΕΚΕ, «πράσινη» τραπεζική

ABSTRACT

Introduction: The model of sustainable banking is an alternative model of development of the banking sector, based on the principles of sustainable development, and bringing critical environmental, economic and social benefits.

Aim: Aim of this thesis is to explore the views and attitudes of bank customers in Greece regarding certain practices of sustainable banking in place for the banking sector, focusing on "green" financial products and services and CSR policies, taking into account the findings the previous international research literature.

Methodology: In order to conduct this research a special questionnaire was designed, which was then shared and completed by 145 customers of banks operating in Greece. Questionnaire data were processed statistically and presented in the form of charts and tables.

Results: According to the survey results, it was found that bank customers have limited knowledge about the practices of sustainable banking, however, show a high degree of awareness regarding the usefulness and feasibility of "green" banking products and services as well as the CSR policies implemented by banks.

Conclusions: The implementation of an integrated sustainable banking model is still at an early stage in Greece, although the potential benefits can be crucial both for the banks themselves and for addressing the socio-economic and environmental problems of the current development model, taking account of the dramatic impact of the economic crisis.

Keywords: sustainable banking, ethical investment, CSR, "green" banking

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	10
ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	10
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	10
1.2 ΑΡΧΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ	12
1.3 ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	19
ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ	19
2.1 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ.....	19
2.2 ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΗΣ «ΠΡΑΣΙΝΗΣ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ.....	21
2.3 «ΠΡΑΣΙΝΑ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	23
2.4 «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	28
ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ.....	28
3.1 ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ.....	28
3.2 ΗΘΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ.....	30
3.3 ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ	33
3.4 ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	37
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	37
4.1 ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	37
4.2 ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	37
4.3 ΔΕΙΓΜΑ	38
4.4 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	38

4.5 ΣΤΟΧΟΙ	39
4.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	40
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	40
5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ.....	40
5.2 ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ-ΕΛΕΓΧΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ	55
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	69

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Φύλο ερωτηθέντων.....	40
Γράφημα 2: Ηλικία ερωτηθέντων	41
Γράφημα 3: Οικογενειακή κατάσταση ερωτηθέντων	41
Γράφημα 4: Επίπεδο εκπαίδευσης ερωτηθέντων	42
Γράφημα 5: Επάγγελμα ερωτηθέντων.....	43
Γράφημα 6: Επίπεδο γνώσης των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	44
Γράφημα 7: Επίπεδο ενημέρωσης για τις εξελίξεις στην αγορά βιώσιμης τραπεζικής	45
Γράφημα 8: Επίδραση της κρίσης στην ανάπτυξης της αγοράς βιώσιμης τραπεζικής	46
Γράφημα 9: Επίπεδο εξέλιξης της βιώσιμης τραπεζικής	49
Γράφημα 10: Βαθμός ανάπτυξης των καναλιών διάθεσης προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	50
Γράφημα 11: Ανάπτυξη της έννοιας της ΕΚΕ από μέρους των τραπεζών	52
Γράφημα 12: Βαθμός ικανοποίησης από την εφαρμογή βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα	54

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Λόγοι ανάπτυξης του τομέα βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα.....	45
Πίνακας 2: Γνώση των σκοπών που εξυπηρετούν προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής; ...	47
Πίνακας 3: Χρησιμότητα των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	48
Πίνακας 4: Περιθώρια για μελλοντική ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής	50
Πίνακας 5: Βαθμός ρίσκου των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	51
Πίνακας 6: Βαθμός χρήσης βιώσιμων πρακτικών από τις τράπεζες πρακτικές;.....	52
Πίνακας 7: Βαθμός ανάπτυξης πρακτικών ΕΚΕ από τις τράπεζες	53
Πίνακας 8: Λόγοι ανάπτυξης πρακτικών ΕΚΕ από τις τράπεζες	53
Πίνακας 9: Συσχέτιση βαθμού γνώσης προϊόντων και εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής	55
Πίνακας 10: Συσχέτιση βαθμού γνώσης προϊόντων και επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων	55
Πίνακας 11: Συσχέτιση βαθμού γνώσης των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής και επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων	56
Πίνακας 12: Συσχέτιση βαθμού ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ από τις τράπεζες και ικανοποίησης από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής.....	56
Πίνακας 13: Συσχέτιση δημογραφικών χαρακτηριστικών και στάσεων περί βιώσιμης τραπεζικής	57

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, δεδομένων των αρνητικών επιπτώσεων της ανθρώπινης δραστηριότητας, ιδιαίτερα στο επίπεδο της παραγωγής και της οικονομίας, σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών πτυχών, η έννοια και οι καλές πρακτικές της βιώσιμης ανάπτυξης στο πλαίσιο της αειφορίας λαμβάνουν ολοένα και περισσότερη σημασία. Πράγματι, σήμερα η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη αποτελεί κοινό στόχο και βασική επιδίωξη της σύγχρονης κοινωνίας των πολιτών, όπως αντανακλάται και στην αύξηση του αριθμού και της σημαντικότητας των επίσημων πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται και σχεδιάζονται σε διεθνές επίπεδο. Έτσι, οι αρχές της βιωσιμότητας ενσωματώνονται πλέον σε όλο το φάσμα της σύγχρονης επιχειρηματικής και οικονομικής κοινότητας, της οποίας κυρίαρχος παράγοντας είναι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Πράγματι, οι τράπεζες, δεδομένου του κρίσιμου διαμεσολαβητικού ρόλου που διαδραματίζουν σε ένα οικονομικό σύστημα, θεωρούνται ως σημαντικοί παράγοντες αλλαγής προς την κατεύθυνση της βιωσιμότητας, λαμβάνοντας υπόψη και τις αυξημένες απαιτήσεις κοινωνικής λογοδοσίας και την αυστηροποίηση του θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου λειτουργίας τους. Υπό αυτό το πρίσμα, η έννοια της βιώσιμης τραπεζικής αναφέρεται σε μία ευρύτερη φιλοσοφία που αντανακλάται σε αντίστοιχες επιχειρηματικές στρατηγικές, οι οποίες διαμορφώνονται βάσει ενός συστήματος αξιών περιβαλλοντικής προστασίας, οικονομικής μεγέθυνσης και κοινωνικής ευημερίας. Η βιώσιμη τραπεζική αποτελεί ένα μοντέλο σύγχρονης λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού κλάδου, το οποίο εκτείνεται σε όλο το εύρος των εμπορικών, επενδυτικών και χρηματοδοτικών λειτουργιών των τραπεζών, με σκοπό την αποκόμιση οφέλους για όλες τις ομάδες ενδιαφέροντος που εμπλέκονται σε ένα οικονομικό σύστημα.

Δεδομένων των παραπάνω εξελίξεων, τα τελευταία χρόνια ένας σημαντικός αριθμός χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών έχουν αναπτυχθεί για την υποστήριξη του μοντέλου της βιώσιμης τραπεζικής, η οποία ως έννοια εντάσσει μία σειρά επιμέρους πρακτικών, με σημαντικότερες την «πράσινη» τραπεζική, την ηθική επενδύσεων, την περιβαλλοντική προστασία και την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη. Κατά συνέπεια, οι τράπεζες που λειτουργούν υπό τις αρχές της βιωσιμότητας είναι συνεπείς ως προς την παροχή χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής αξίας, οι οποίες στηρίζουν την πραγματική παραγωγική οικονομία, προάγουν τα επενδυτικά σχέδια προστιθέμενης αξίας και σε μακροπρόθεσμο επίπεδο υποστηρίζουν τους στόχους της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και αειφορίας.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση της έννοιας, των αρχών και των πρακτικών της βιώσιμης τραπεζικής βάσει των απόψεων των πελατών των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα αναφορικά με το βαθμό πληροφόρησής τους και τις στάσεις τους απέναντι στα χρηματοπιστωτικά προϊόντα και υπηρεσίες που εντάσσονται στο μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής. Επιπλέον, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην ανάδειξη της σημαντικότητας της βιώσιμης τραπεζικής ως ένα σύγχρονο αναπτυξιακό εργαλείο για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τραπεζικού κλάδου και την υποστήριξη της αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης, μέσω της μελέτης της σχετικής διεθνούς ερευνητικής βιβλιογραφίας. Επιπρόσθετα, η παρακάτω ανάλυση επιδιώκει να μελετήσει τη σχέση μεταξύ της βιώσιμης τραπεζικής και της τραπεζικής βιωσιμότητας σε μακροχρόνιο επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη την εντατικοποίηση του ανταγωνισμού και τις διεθνείς ρυθμιστικές πιέσεις, παρόλο που θα πρέπει να σημειωθεί πως η εν λόγω βιωσιμότητα σε ποσοτικούς όρους εξετάζεται, κυρίως, με τη μέτρηση συγκεκριμένων αριθμοδεικτών, ένα ερευνητικό εγχείρημα που δεν επιχειρείται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

Η δομή της παρούσας εργασίας έχει ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται το θεωρητικό υπόβαθρο που διέπει το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής, εστιάζοντας στην έννοια, τις αρχές και τις επιπτώσεις του στον τραπεζικό κλάδο, στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνάται το ζήτημα της «πράσινης» τραπεζικής βάσει των αρχών της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, εξετάζοντας τις επιμέρους στρατηγικές και τα «πράσινα» χρηματοπιστωτικά προϊόντα και υπηρεσίες, στο τρίτο κεφάλαιο μελετώνται ορισμένες πτυχές της βιώσιμης τραπεζικής, εστιάζοντας στην ηθική επενδύσεων και στην Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη, στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και στο πέμπτο τα στατιστικά ευρήματα. Τέλος, καταγράφονται τα συμπεράσματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα μπορούν δυνητικά να συμβάλλουν με καθοριστικό τρόπο στην προσπάθεια επίτευξης της βιώσιμης ανάπτυξης και της αειφορίας, δεδομένου του διαμεσολαβητικού ρόλου που διαδραματίζουν σε μία οικονομία. Οι τράπεζες μετατρέπουν τα διαθέσιμα κεφάλαια τόσο από άποψη διάρκειας και κλίμακας, όσο και αναφορικά με τη χωρική θέση και τη διασπορά των αντίστοιχων κινδύνων, έχοντας σημαντικό αντίκτυπο στην οικονομική μεγέθυνση και κοινωνική ευημερία των χωρών. Η επιρροή αυτή είναι και ποσοτική αλλά και ποιοτική, διότι οι τράπεζες διαμορφώνουν παράλληλα τόσο το ρυθμό όσο και την κατεύθυνση της οικονομικής ανάπτυξης (Arena et al, 2006). Επιπλέον, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα λειτουργούν ως αξιολογητές του κινδύνου, καθώς κατά κανόνα έχουν τη δυνατότητα να αξιολογούν επαρκώς και με αποτελεσματικό τρόπο τους κινδύνους των διαφόρων επενδύσεων.

Αυτή η λειτουργία είναι εξαιρετικά σημαντική όσον αφορά στην επίτευξη μίας βιώσιμης ανάπτυξης, κατευθύνοντας τους διαθέσιμους πόρους μίας οικονομίας προς τις επενδύσεις που είναι αποδοτικές και παράλληλα πληρούν τις προϋποθέσεις της αειφορίας. Πράγματι, οι τράπεζες σήμερα διαθέτουν εκτεταμένα και ιδιαίτερα αποτελεσματικά συστήματα αξιολόγησης κινδύνου και πιστοληπτικής ικανότητας και, άρα, έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα αναφορικά με την πληροφόρηση που απαιτείται για την κατανομή των πόρων (Claessens & Van Horen, 2007). Μέσω, λοιπόν, αυτής της γνώσης σχετικά με τους περιβαλλοντικούς, χρηματοοικονομικούς και κοινωνικούς κινδύνους των επενδύσεων και των χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών που παρέχουν στην αγορά, έχουν την ικανότητα να περιορίζουν την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ των συμμετεχόντων, προωθώντας τους στόχους της βιωσιμότητας, διαπίστωση που έχει αναγνωριστεί εδώ και χρόνια τόσο σε ακαδημαϊκό και ερευνητικό επίπεδο όσο και από τους διεθνείς οργανισμούς σε παγκόσμια κλίμακα.

Σήμερα, η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί πλέον στόχο και κοινή επιδίωξη της σύγχρονης κοινωνίας των πολιτών και της κοινής αγοράς στο πλαίσιο της ΕΕ, ενώ ολοένα και περισσότερες πρωτοβουλίες αναλαμβάνονται για τη διάχυση των αρχών της βιωσιμότητας και της αειφορίας σε όλο το φάσμα της επιχειρηματικής και οικονομικής κοινότητας, λαμβάνοντας υπόψη την

αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου περί κοινωνικής λογοδοσίας. Ο τραπεζικός κλάδος, ως βασικός μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης, διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής προστασίας, υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας (Davis, 2001). Για το λόγο αυτό, τα τελευταία χρόνια ένας σημαντικός αριθμός χρηματοοικονομικών προϊόντων και χρηματοπιστωτικών μηχανισμών έχουν αναπτυχθεί για την υποστήριξη της βιώσιμης τραπεζικής, η οποία αφορά διάφορες έννοιες και πρακτικές, όπως είναι η ηθική επενδύσεων, η ευθύνη για την προστασία του περιβάλλοντος και η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

Η έννοια της βιώσιμης τραπεζικής αφορά μία γενικότερη φιλοσοφία που διέπει ολόκληρο το φάσμα της λειτουργίας των τραπεζών και δημιουργεί ένα σύστημα αξιών γύρω από τις εμπορικές δραστηριότητες των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που ωφελεί όλες τις ομάδες ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων εργαζομένων, πελατών, ρυθμιστικών αρχών και της ευρύτερης κοινωνίας (Schmidheiny & Zorraquin, 1996). Παράλληλα, η βιώσιμη τραπεζική έχει ως στόχο την πρόληψη ή τουλάχιστον την ελαχιστοποίηση των αρνητικών συνεπειών που απορρέουν από τη δράση της για τις κοινότητες και το φυσικό περιβάλλον, λαμβάνοντας υπόψη πως οι αποφάσεις της, ιδιαίτερα σε επενδυτικό επίπεδο, έχουν κρίσιμες επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία και την αειφορική ανάπτυξη (Weber, 2011).

Δύο από τις σημαντικότερες μελλοντικές προκλήσεις στο πεδίο της βιώσιμης τραπεζικής είναι η διασφάλιση των κεφαλαιακών ροών προς επενδυτικά σχέδια και επιχειρηματικές δραστηριότητες που έχουν θετικές επιπτώσεις στην κοινωνία, το περιβάλλον και την αειφόρο ανάπτυξη, καθώς και η διαμόρφωση των χρηματοοικονομικών μηχανισμών και τραπεζικών καναλιών με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται η οικονομική βιωσιμότητα των τραπεζών (Goyal & Joshi, 2011). Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάπτυξη χρηματοοικονομικών προϊόντων στο πλαίσιο του micro-finance, όπως είναι τα δάνεια που δε στηρίζονται σε τυπικούς δανειοληπτικούς μηχανισμούς και υποστηρίζουν επιχειρήσεις στο πεδίο της αειφόρου ανάπτυξης (π.χ. εναλλακτικές πηγές ενέργειας) αποτελεί βασικό μηχανισμό της βιώσιμης τραπεζικής (Navajas & Tejerina, 2006). Έτσι, η βιώσιμη τραπεζική αφορά μία ευρύτερη εταιρική και επενδυτική φιλοσοφία, η οποία αποσκοπεί στην προώθηση επενδυτικών σχεδίων που μπορεί μεν να ενέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο, χαμηλότερο συντελεστή απόδοσης και μεγαλύτερες περιόδους αποπληρωμής αλλά σε μακροπρόθεσμο επίπεδο έχουν καίρια οφέλη για την κοινωνία και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Βέβαια, η βιωσιμότητα στον τραπεζικό κλάδο δεν αφορά αποκλειστικά την ανάπτυξη καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων που ενισχύουν την αειφορία σε περιβαλλοντικό και

κοινωνικοοικονομικό επίπεδο αλλά επεκτείνεται σε όλο το φάσμα της ηθικής τραπεζικής, συμπεριλαμβανομένων των πρακτικών της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (Domanski, 2005). Η Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) είναι η ευθύνη των οργανισμών αναφορικά με τις επιπτώσεις των αποφάσεων και των δράσεών τους στην κοινωνία και το περιβάλλον μέσω διαφανούς και ηθικής συμπεριφοράς, η οποία είναι συνεπής με τη βιώσιμη ανάπτυξη και την ευημερία της κοινωνίας, λαμβάνοντας υπόψη τις προσδοκίες των ομάδων ενδιαφέροντος και όντας συμμορφούμενη με την ισχύουσα νομοθεσία και τους διεθνείς κανόνες συμπεριφοράς.

Σύμφωνα με τον Jeucken (2001), η μετάβαση μίας τράπεζας προς ένα μοντέλο βιώσιμης τραπεζικής πραγματοποιείται μέσω τεσσάρων σταδίων, καθένα εκ των οποίων χαρακτηρίζεται από διαφορετικές πρακτικές επιχειρησιακής λειτουργίας. Κατά το **πρώτο** στάδιο, η στρατηγική της τράπεζας είναι αμυντική ως προς την υιοθέτηση βιώσιμων επιχειρηματικών πρακτικών και κατά το **δεύτερο** στάδιο η στρατηγική μετατρέπεται σε προληπτική, δηλαδή ενσωματώνει σταδιακά ορισμένες πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης, ιδιαίτερα σχετικά με την εσωτερική της λειτουργία και τη διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων. Οι τράπεζες κατά το **τρίτο** στάδιο υιοθετούν μία περισσότερο επιθετική στρατηγική, λαμβάνοντας υπόψη τόσο τον αντίκτυπο της εσωτερικής τους λειτουργίας όσο και τις επιπτώσεις των προϊόντων και υπηρεσιών τους στο εξωτερικό περιβάλλον, την κοινωνία και την παραγωγική οικονομία. Το αποτέλεσμα αυτής της μετάβασης κατά το **τέταρτο** στάδιο είναι η υιοθέτηση ενός ουσιαστικού μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής, στο οποίο όλες οι δραστηριότητες της τράπεζας είναι βιώσιμες και δεν καθοδηγούνται από την προσπάθεια επίτευξης του μέγιστου κέρδους αλλά, αντίθετα, από το επίπεδο βιωσιμότητάς τους. Είναι, λοιπόν, προφανές πως η βιώσιμη τραπεζική είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και απαιτητικό μοντέλο επιχειρηματικής ανάπτυξης των τραπεζών, το οποίο χαρακτηρίζεται από σημαντικές προκλήσεις και ιδιαιτερότητες.

1.2 ΑΡΧΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες, δεδομένης της αξιοσημείωτης προόδου της παγκόσμιας οικονομίας, σοβαρές ανησυχίες άρχισαν να εκφράζονται για τις επιπτώσεις του εδραιωμένου αναπτυξιακού μοντέλου, κυρίως σε ότι αφορά την ανισότητα, τα αυξανόμενα ποσοστά φτώχειας, την κατασπατάληση των πόρων και την περιβαλλοντική υποβάθμιση. Από το 1980 και μετά, η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους δημοφιλέστερους όρους που χρησιμοποιείται για να καταδείξει μία νέα αντίληψη της ανάπτυξης που χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη συνειδητοποίηση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η βασική έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης βασίζεται στην πεποίθηση ότι οι κοινωνικοί, οικονομικοί

και περιβαλλοντικοί στόχοι θα πρέπει να είναι αλληλοσυμπληρούμενοι και αλληλοεξαρτώμενοι στην αναπτυξιακή διαδικασία και, όσο το δυνατόν, θα πρέπει να ισορροπούνται μέσω αντίστοιχων πολιτικών και πρακτικών (OECD, 2002).

Κατά τη δεκαετία του 1990, το ζήτημα της χρηματοδότησης αποτέλεσε βασική πτυχή της ημερήσιας διάταξης περί βιώσιμης ανάπτυξης, φέρνοντας μία νέα προοπτική στον τραπεζικό κλάδο. Στη Σύνοδο Κορυφής του Ρίο το 1992, θεσμοθετήθηκε η «Οικονομική Πρωτοβουλία για το Περιβάλλον και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη» του προγράμματος για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environmental Program – UNEP), με σκοπό τη συνεργασία του παγκόσμιου αυτού οργανισμού με τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αναφορικά με την ενίσχυση της ευαισθητοποίησης σε ζητήματα βιώσιμης ανάπτυξης, συμπεριλαμβανομένων εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών, τραπεζών επιχειρηματικών κεφαλαίων και οργανισμών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας. Έτσι, το ζήτημα της βιώσιμης τραπεζικής άρχισε να στρέφει το ενδιαφέρον στις περιβαλλοντικές και κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις του τραπεζικού συστήματος.

Η βιώσιμη τραπεζική αποτελεί μία πολυδιάστατη έννοια που αφορά το σύνολο των επιχειρησιακών δράσεων που αναλαμβάνονται από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ως προς την οικονομική μεγέθυνση, την κοινωνική ευημερία και την περιβαλλοντική προστασία. Εκτός αυτού, σύμφωνα με τους Renneboog et al (2008), οι τράπεζες που λειτουργούν υπό τις αρχές της βιωσιμότητας είναι συνεπείς ως προς την παροχή χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών κοινωνικής, περιβαλλοντικής και οικονομικής αξίας, οι οποίες στηρίζουν την πραγματική παραγωγική οικονομία, σε αντίθεση με το σύγχρονο στρεβλό αναπτυξιακό μοντέλο που προσανατολίζεται αποκλειστικά στις χρηματαγορές και κεφαλαιαγορές. Οι ίδιοι ερευνητές επισημαίνουν πως αυτές οι τράπεζες παρουσιάζουν αυξημένη δραστηριότητα και σε περιόδους ύφεσης, επεκτείνοντας το δανεισμό σε μικρές και ταχέως αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις και αναδεικνύοντας τον ισχυρό ρόλο της τραπεζικής, ως θεματοφύλακας ενός δίκαιου και επιτυχημένο καπιταλιστικού μοντέλου ανάπτυξης.

Σύμφωνα με τους Korslund & Spengler (2012), οι βασικές αρχές ενός σύγχρονου μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής είναι οι εξής:

- i. Η εφαρμογή ενός επιχειρηματικού μοντέλου τριπλής προσέγγισης, εστιάζοντας ταυτόχρονα στους ανθρώπους, στο περιβάλλον και την κοινωνική ευημερία, υπό την έννοια του σχεδιασμού, ανάπτυξης και παροχής χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών που καλύπτουν τις ανάγκες της κοινωνίας, προστατεύουν το περιβάλλον και

έχουν ως αποτέλεσμα την αποκόμιση εύλογου κέρδους, ως απαραίτητη προϋπόθεση της αιφόρου τραπεζικής αλλά όχι ως αποκλειστικός στόχος.

- ii. Η στήριξη των κοινοτήτων και η προώθηση της πραγματικής οικονομίας, μέσω της διευκόλυνσης της ανάδειξης και ανάπτυξης νέων επιχειρηματικών μοντέλων που ικανοποιούν τις ανάγκες όλων των γεωγραφικών περιοχών και των κλάδων της οικονομίας, εστιάζοντας στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων που ομοίως λειτουργούν υπό μία φιλοσοφία βιώσιμης ανάπτυξης.
- iii. Η οικοδόμηση μακροχρόνιων σχέσεων με τους πελάτες και η κατανόηση των οικονομικών δραστηριοτήτων τους, συμπεριλαμβανομένων των σχετικών κινδύνων που αναλαμβάνουν στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, εστιάζοντας στην εφαρμογή κατάλληλων εργαλείων ανάλυσης και αξιολόγησης των επενδυτικών κινδύνων, σύμφωνα με τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον.
- iv. Η υιοθέτηση μίας μακροπρόθεσμης προοπτικής σχετικά με την προστασία του χρηματοπιστωτικού συστήματος από εξωτερικές διαταραχές, ώστε να διασφαλίζεται η αυτάρκεια και η βιωσιμότητά του και, άρα, ο ισχυρός ρόλος του στην οικονομία.
- v. Η εφαρμογή ενός σύγχρονου μοντέλου εταιρικής διακυβέρνησης που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια, αυξημένο βαθμό λογοδοσίας και αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που παρέχεται στις ομάδες ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των κρατικών αρχών, των πελατών, των επενδυτών και των κοινοτήτων, εκτός των μετόχων και στελεχών των τραπεζών.
- vi. Η ενσωμάτωση του συνόλου των παραπάνω αρχών στην ευρύτερη φιλοσοφία μίας τράπεζας, έτσι ώστε οι αρχές της βιωσιμότητας να λαμβάνονται υπόψη στις καθημερινές διαδικασίες λήψης αποφάσεων, εστιάζοντας στην εφαρμογή σύγχρονων προσεγγίσεων ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού (συμπεριλαμβανομένων καινοτόμων συστημάτων παροχής κινήτρων και αξιολόγησης για το προσωπικό) και στο σχεδιασμό εταιρικών πολιτικών αποτελεσματικής αξιολόγησης των χρηματοοικονομικών και οικονομικών επιπτώσεων της τραπεζικής δραστηριότητας.

Επίσης, σύμφωνα με τον Stigson (2004), βασική αρχή της βιώσιμης τραπεζικής είναι η υιοθέτηση μηχανισμών επικοινωνίας με το σύνολο των ομάδων ενδιαφέροντος (stakeholders), οι οποίοι προωθούν τη διαφάνεια και την αποτελεσματική αξιολόγηση των επιπτώσεων της τραπεζικής λειτουργίας στην κοινωνία, το περιβάλλον και την οικονομική απόδοση των τραπεζών, λαμβάνοντας υπόψη την αξία που αποδίδεται στους μετόχους. Ομοίως, οι Bouma et al (2001) υποστηρίζουν πως οι αρχές της βιωσιμότητας θα πρέπει να ενσωματώνονται στις καθημερινές

διαδικασίες λήψης αποφάσεων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις αποφάσεις δανεισμού και παροχής πίστωσης, για τις οποίες θα πρέπει να αξιολογούνται επαρκώς οι οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις τους, δεδομένου ότι οι τράπεζες, ως οι βασικοί δανειστές ενός οικονομικού συστήματος, έχουν κρίσιμης σημασίας αντίκτυπο στην αειφόρο ανάπτυξη.

Βέβαια, οι ίδιοι ερευνητές επισημαίνουν πως η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης είναι ευρύτατη και εξελίσσεται διαρκώς, ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας και δεδομένης της δυναμικής σχέσης των τραπεζών με τις ομάδες ενδιαφέροντος (Bouma et al, 2001). Ακόμη, σύμφωνα με τον Prahalad (2006), η ανάπτυξη ολοκληρωμένων προγραμμάτων ΕΚΕ αποτελεί βασικό στοιχείο του σύγχρονου μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής, εστιάζοντας στην προώθηση μίας καταναλωτικά ηθικής αγοράς και ενισχύοντας την ευαισθητοποίηση του κοινού ως προς τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις των χρηματοοικονομικών προϊόντων και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών που αγοράζουν. Είναι, λοιπόν, σαφές πως οι τράπεζες αναλαμβάνουν ένα ολοένα και πιο ενεργό ρόλο στις πρωτοβουλίες προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης, μέσω της παροχής καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων αυξημένης περιβαλλοντικής ευαισθησίας, της εφαρμογής εσωτερικών διαδικασιών που ενσωματώνουν τις αρχές της αειφορίας και της υιοθέτησης ολοκληρωμένων σχεδίων ΕΚΕ που προσανατολίζονται στην ενίσχυση της κοινωνικοοικονομικής ευημερίας και λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες όλων των ομάδων ενδιαφέροντος.

Βέβαια, η υιοθέτηση ενός μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα που χαρακτηρίζεται από ορισμένα εμπόδια. Παραδειγματικά, ο Weber (2011) υποστηρίζει πως δύο είναι οι βασικές προκλήσεις της βιώσιμης τραπεζικής στο μέλλον ως προς την εισαγωγή επιτυχημένων χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών που συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη. Πρώτον, θα πρέπει να διασφαλίζεται η ροή των διαθέσιμων κεφαλαιακών πόρων προς τις επενδύσεις και τις επιχειρήσεις που έχουν θετικό αντίκτυπο στην κοινωνία και το περιβάλλον και, δεύτερον, οι χρηματοπιστωτικοί μηχανισμοί που εφαρμόζονται από τις τράπεζες, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη διαχείριση κινδύνων, θα πρέπει να είναι σχεδιασμένοι με τέτοιο τρόπο ώστε να ενσωματώνουν τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης.

Υπό αυτό το πρίσμα, ένα τρόπος για την ενίσχυση της βιώσιμης τραπεζικής, ιδιαίτερα στο επίπεδο των επενδύσεων, είναι η περαιτέρω ανάπτυξη συγκεκριμένων και ποσοτικοποιημένων προσεγγίσεων για την αξιολόγηση της τραπεζικής δραστηριότητας τόσο σε χρηματοοικονομικό όσο και σε ποιοτικό επίπεδο, δηλαδή σε ότι αφορά τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές

επιπτώσεις. Με τον τρόπο αυτό, οι καταναλωτές και οι επενδυτές είναι περισσότερο ενημερωμένοι για τον αντίκτυπο των επενδυτικών τους αποφάσεων. Πράγματι, σύμφωνα με έρευνα του οργανισμού Global Alliance for Banking on Values (2011), υπάρχει σημαντική έλλειψη κατάλληλων εργαλείων που είναι διαθέσιμα στις βιώσιμες τράπεζες για την αξιολόγηση, καταγραφή και αναφορά των επιπτώσεων της επιχειρηματικής τους δράσης με ουσιαστικό τρόπο.

1.3 ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Η βιώσιμη τραπεζική αποτελεί σήμερα ένα επιχειρηματικό μοντέλο εταιρικής ανάπτυξης που συνδέεται με αυξημένη αποδοτικότητα για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που αναπτύσσουν ανάλογες πρακτικές, λαμβάνοντας υπόψη και τις θετικές επιπτώσεις για τις κοινότητες, το περιβάλλον και την οικονομία. Σύμφωνα με τους Goyal & Joshi (2011), η έννοια και οι πρακτικές της ηθικής τραπεζικής λαμβάνουν ολοένα και περισσότερη προσοχή σήμερα από τους καταθέτες και τους επενδυτές, οι οποίοι επιθυμούν να αποταμιεύουν ή να επενδύουν τα κεφάλαιά τους με ασφάλεια και παράλληλα αυτά να διοχετεύονται σε παραγωγικές δραστηριότητες που δεν έχουν αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον ή στο βιοτικό επίπεδο της κοινωνίας. Μπορεί, λοιπόν, να υποστηριχθεί πως η βιώσιμη τραπεζική συμβάλλει στην αυξημένη αποδοτικότητα των τραπεζών, μέσω της προσέλκυσης περισσότερων και πιο ευσυνείδητων πελατών και επενδυτών, η οποία με τη σειρά της απορρέει από τη βελτιωμένη εταιρική τους εικόνα στην αγορά δραστηριοποίησης. Επιπλέον, οι Weber & Remer (2011) επιβεβαιώνουν την παραπάνω διαπίστωση, υποστηρίζοντας πως η ηθική τραπεζική αποτελεί ένα επιχειρηματικό μοντέλο προστιθέμενης αξίας, καθώς όχι μόνο έχει θετικό κοινωνικό και οικολογικό αντίκτυπο αλλά συμβάλλει και στην οικονομική βιωσιμότητα των ίδιων των τραπεζών, μέσω της προσέλκυσης περισσότερων πελατών σε σχέση με τις συμβατικές τράπεζες.

Ακόμη, σύμφωνα με έρευνα του οργανισμού Global Alliance of Banking Values (GABV, 2012) σχετικά με την έννοια της βιώσιμης τραπεζικής από την πλευρά της χρηματοδότησης και των επενδύσεων υπό το πρίσμα της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης, τεκμηριώθηκε πως οι τράπεζες που λειτουργούν υπό τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης διαφοροποιούνται σημαντικά από τις συμβατικές. Πιο συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε πως οι βιώσιμες τράπεζες: (1) επενδύουν σημαντικά μεγαλύτερο ποσοστό του ενεργητικού τους στην παραγωγική οικονομία, (2) βασίζονται σε μεγαλύτερο βαθμό στα κεφάλαια που προέρχονται από τη βάση καταθέσεων, (3) χαρακτηρίζονται από υψηλότερο δείκτη ιδίων κεφαλαίων προς το σύνολο του ενεργητικού τους και υψηλότερο δείκτη κεφαλαιακής επάρκειας, (4) έχουν καλύτερο ή τουλάχιστον συγκρίσιμο δείκτη απόδοσης των στοιχείων του ενεργητικού (ROA) και απόδοσης των επενδυμένων

κεφαλαίων (ROE), (5) παρουσιάζουν λιγότερο ευμετάβλητη κερδοφορία, και (6) έχουν σημαντικά υψηλότερη αύξηση σε δάνεια και καταθέσεις, η οποία οδηγεί σε υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης σε ότι αφορά τα έσοδα και τα στοιχεία του ενεργητικού (Korslund & Spengler, 2012).

Βάσει αυτών των ευρημάτων, είναι σαφές πως τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που ακολουθούν το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής είναι περισσότερο ενεργά ως προς την υποστήριξη της πραγματικής οικονομίας, μέσω του αυξημένου δανεισμού σε παραγωγικές επιχειρηματικές δραστηριότητες, ο οποίος μάλιστα βασίζεται στην καταθετική τους βάση, σε αντίθεση με τις συμβατικές τράπεζες, οι οποίες στηρίζονται περισσότερο στη χρηματοδότηση μέσω των αγορών, αναλαμβάνοντας κατά συνέπεια μεγαλύτερο κίνδυνο ρευστότητας. Επιπλέον, τα στοιχεία της έρευνας του οργανισμού GABV συνηγορούν στη διαπίστωση πως, ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, διαφαίνεται μία ισχυρή τάση των καταναλωτών να στρέφονται προς βιώσιμες τράπεζες, λόγω της αυξημένης συνειδητοποίησης της επίδρασής τους στην πραγματική οικονομία, το περιβάλλον και τις κοινότητες. Το αποτέλεσμα αυτής της τάσης εντοπίζεται και στους δείκτες οικονομικής αποδοτικότητας των βιώσιμων τραπεζών, οι οποίες παρουσιάζουν καλύτερους δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, βασική πτυχή της οικονομικής τους βιωσιμότητας σε μακροπρόθεσμο επίπεδο.

Επιπρόσθετα, σε έρευνα του οργανισμού International Financial Corporation (IFC, 2007), διαπιστώθηκε πως η υιοθέτηση ενός μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής συνδέεται με βελτιωμένη εταιρική φήμη, καθώς και πως τα οφέλη εφαρμογής του υπερκαλύπτουν το αντίστοιχο κόστος, δεδομένου ότι το εν λόγω μοντέλο έχει ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της ποιότητας του τραπεζικού χαρτοφυλακίου και της κεφαλαιακής επάρκειας. Ο Douglas (2008) σημειώνει πως οι αυξανόμενες πελατειακές απαιτήσεις σχετικά με τις επιπτώσεις της δραστηριότητας των τραπεζών σε περιβαλλοντικό επίπεδο έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη καινοτόμων χρηματοπιστωτικών προϊόντων μειωμένου περιβαλλοντικού αποτυπώματος, γεγονός που συνδέεται με βελτιωμένη εταιρική φήμη, ιδιαίτερα για τις επενδυτικές τράπεζες. Ακόμη, οι Hoepner & Wilson (2010) επιβεβαιώνουν το παραπάνω εύρημα, σημειώνοντας πως οι κοινωνικές, περιβαλλοντικές και ηθικές πτυχές της τραπεζικής λειτουργίας, όπως αυτές λαμβάνονται στους τραπεζικούς μηχανισμούς διαχείρισης κινδύνων, είναι ιδιαίτερης σημασίας για την επιδόσεις και τη φήμη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σήμερα.

Οι Callado & Conzalez (2006), εξετάζοντας ορισμένες πτυχές της βιώσιμης τραπεζικής στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ισπανίας, αποδεικνύουν πως οι πρακτικές ΕΚΕ που

αναλαμβάνονται από τις τράπεζες αποτιμούνται θετικά από τους καταναλωτές, επισημαίνοντας πως η ΕΚΕ αποτελεί βασικό παράγοντα απόκτησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, οδηγώντας σε αυξημένη κερδοφορία και καλύτερη ανταγωνιστική θέση στην αγορά. Ομοίως, ο Zappi (2007) στην Ιταλία τεκμηριώνει πως η ενσωμάτωση της ΕΚΕ ως θεμελιώδες στοιχείο του στρατηγικού προσανατολισμού των τραπεζών έχει σημαντικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητά τους. Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Cosmin et al (2008), οι οποίοι καταδεικνύουν πως στη Ρουμανία, οι πέντε μεγαλύτερες τράπεζες αναφορικά με το μέγεθος του ενεργητικού τους είναι επίσης οι περισσότερο κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνες τράπεζες της χώρας. Στην Κίνα, οι Ji-Ming & Hao-Bai (2007) αποδεικνύουν πως οι πρακτικές ΕΚΕ των εισηγμένων τραπεζών συνδέεται με την απόκτηση ισχυρού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Επίσης, οι McDonald & Rundle-Thiele (2008) διαπιστώνουν πως οι καταναλωτές σήμερα είναι εξαιρετικά ευαίσθητοι ως προς τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τραπεζικής λειτουργίας, παράγοντας που επιδρά άμεσα στις καταναλωτικές τους αποφάσεις ως προς την επιλογή των τραπεζών με τις οποίες συναλλάσσονται και τα επενδυτικά προϊόντα που χρησιμοποιούν. Τέλος, ο Barlett (2005) σημειώνει πως οι πρακτικές ΕΚΕ που υιοθετούνται από τις τράπεζες της Αυστραλίας οδηγούν σε υψηλότερη κατάταξη αναφορικά με τη φήμη τους στην αγορά. Συμπερασματικά, το σύγχρονο μοντέλο βιώσιμης τραπεζικής αποτελεί μία αναγκαιότητα όχι μόνο λόγω των θετικών επιπτώσεων των αντίστοιχων προσεγγίσεων στο περιβάλλον, την κοινωνία και την παραγωγική οικονομία αλλά και εξαιτίας των θετικών επιδράσεων στην ίδια την απόδοση και οικονομική βιωσιμότητα των τραπεζών. Η προηγούμενη ερευνητική βιβλιογραφία και τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα από μεγάλους διεθνείς οργανισμούς συνηγορούν στο ότι η βιώσιμη τραπεζική επιδρά θετικά στην ποιότητα της κεφαλαιακής διάρθρωσης και επάρκειας των τραπεζών, τη φήμη τους στην αγορά, την ανταγωνιστική τους θέση, την εταιρική τους εικόνα και, κατά συνέπεια, την κερδοφορία τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

2.1 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες, η περιβαλλοντική βιωσιμότητα έχει βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των διεθνών οργανισμών, του καταναλωτικού κοινού και των επιχειρήσεων, δεδομένων των δραματικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και της ραγδαίας υποβάθμισης της ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος. Ο αντίκτυπος της ανθρώπινης δράσης είναι πλέον εμφανής στη βιοποικιλότητα, στη γεωργία, στην εξάντληση των υδάτινων πόρων και στην ανθρώπινη υγεία, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την οικονομική δραστηριότητα σε όλο το φάσμα των κλάδων της παραγωγής και της οικονομίας. Σε πρόσφατη έρευνα του Hayward (2013) σε 1.000 οργανισμούς ανά τον κόσμο, διαπιστώθηκε πως η συντριπτική πλειοψηφία των Διευθυνόντων Συμβούλων θεωρεί πως το τρέχον μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του αυξανόμενου πληθυσμού και στις ανάγκες αντιμετώπισης των παγκόσμιων προκλήσεων βιωσιμότητας.

Υπό αυτό το πρίσμα, η έννοια της «πράσινης» οικονομίας λαμβάνει ολοένα υψηλότερο βαθμό σημαντικότητας, ως ένα αναπτυξιακό μοντέλο που λαμβάνει υπόψη τις επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Σύμφωνα με το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Environmental Program – UNEP, 2014), η «πράσινη» οικονομία είναι αυτό το οικονομικό σύστημα που προάγει την ανθρώπινη ευημερία και την κοινωνική δικαιοσύνη, περιορίζοντας σημαντικά τους περιβαλλοντικούς κινδύνους και τις οικολογικές στρεβλώσεις. Με άλλα λόγια, η «πράσινη» οικονομία είναι αποδοτική ως προς τη χρήση των διαθέσιμων πόρων, προστατεύοντας παράλληλα το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον και ελαχιστοποιώντας το βαθμό κοινωνικού αποκλεισμού. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σαφές πως τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα διαδραματίζουν κρίσιμης σημασίας ρόλο ως προς την επίτευξη των στόχων της «πράσινης» οικονομίας, δεδομένου ότι αποτελούν το διαμεσολαβητή μεταξύ των επιμέρους ομάδων ενδιαφέροντος που εμπλέκονται σε ένα οικονομικό σύστημα (Yadav & Pathak, 2013).

Έτσι, η «πράσινη» τραπεζική αφορά την προώθηση φιλικών προς το περιβάλλον τραπεζικών δραστηριοτήτων και αντίστοιχων χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών, μειώνοντας

παράλληλα το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα (Dash, 2008). Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Ανάπτυξης και Έρευνας στην Τραπεζική Τεχνολογία (Institute for Development and Research in Banking Technology, 2013), η «πράσινη» τραπεζική αποτελεί ένα γενικό όρο που αναφέρεται στις πρακτικές και κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής των τραπεζών που τις καταστούν βιώσιμες σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο, χρησιμοποιώντας την απαραίτητη τεχνολογία και τις υποδομές που έχουν μηδενικές ή ελάχιστες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Επίσης, οι Jha & Bhome (2013) αναφέρουν πως η «πράσινη» τραπεζική είναι το μέσο της προώθησης φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών που περιορίζουν το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της τραπεζικής δραστηριότητας, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις των επενδυτικών και χρηματοδοτικών σχεδίων και υπηρεσιών.

Ο τραπεζικός κλάδος έχει τόσο άμεσες όσο και έμμεσες επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (De Bettignies, 2009). Οι άμεσες επιπτώσεις σχετίζονται με την εσωτερική λειτουργία των τραπεζών και περιλαμβάνουν την κατανάλωση ενέργειας για το φωτισμό, τη θέρμανση, τη χρήση των υπολογιστών, τη λειτουργία των ΑΤΜ, τη διαχείριση των αποβλήτων και άλλες λειτουργίες που σχετίζονται με το περιβάλλον. Παράλληλα, οι έμμεσες επιπτώσεις, οι οποίες αφορούν τις περιβαλλοντικές εξωτερικότητες της τραπεζικής λειτουργίας, σχετίζονται με τις αντίστοιχες χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και προϊόντα που παρέχονται στους πελάτες αναφορικά με τη χρηματοδότηση «πράσινων» επενδυτικών έργων και την προώθηση χρηματοοικονομικών εργαλείων και προϊόντων που συνάδουν με τους στόχους της «πράσινης» οικονομίας, της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και της αειφόρου ανάπτυξης.

Οι Simpson & Kohers (2002) υποστηρίζουν πως αυτή η άμεση συσχέτιση μεταξύ του τραπεζικού κλάδου και του φυσικού περιβάλλοντος απαιτεί από τις τράπεζες να ενσωματώνουν πλέον ολόένα και πιο ολοκληρωμένες πρακτικές περιβαλλοντικής βιωσιμότητας στις πολιτικές τους, λαμβάνοντας υπόψη και τον περιβαλλοντικό κίνδυνο που απορρέει από τη δράση τους. Έτσι, ο Marzio (2007) υπογραμμίζει πως η «πράσινη» τραπεζική διαδραματίζει θεμελιώδη ρόλο στην επίτευξη των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης. Αυτό επιτυγχάνεται και μέσω της υιοθέτησης φιλικών προς το περιβάλλον κανόνων και πρακτικών εσωτερικής λειτουργίας αλλά κυρίως μέσω της «πράσινης» χρηματοδότησης, ως ένα εργαλείο προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης και προαγωγής της οικονομικής μεγέθυνσης του χρηματοπιστωτικού κλάδου. Ο Weber (2005) αναφέρει πως η «πράσινη» χρηματοδότηση σχετίζεται με τη διαφοροποίηση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και προϊόντων που παρέχονται από τα τραπεζικά ιδρύματα, ενσωματώνοντας την έννοια της διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης. Έτσι, παρόλο που η έννοια της «πράσινης» χρηματοδότησης δεν είναι

απόλυτα σαφής, ουσιαστικά αφορά ένα ευρύ φάσμα χρηματοδοτικών και επενδυτικών δράσεων στο πλαίσιο της λιανικής τραπεζικής, της χρηματοδότησης επενδυτικών έργων, της περιβαλλοντικής διαχείρισης των τραπεζικών περιουσιακών στοιχείων και της έκδοσης δανείων και άλλων χρηματοπιστωτικών εργαλείων που ενσωματώνουν τις αρχές της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και προστασίας.

Συνολικά, η άμεση και στενή διασύνδεση του τραπεζικού κλάδου με το φυσικό περιβάλλον έχει αναδείξει τη σημασία της «πράσινης» τραπεζικής υπό το πρίσμα των στόχων της βιώσιμης και αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης. Υπό αυτό το πρίσμα, η «πράσινη» τραπεζική αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πτυχές του μοντέλου της βιώσιμης τραπεζικής και θεωρείται σήμερα ως ένα από τα κυρίαρχα μοντέλα διαμόρφωσης του σύγχρονου χρηματοπιστωτικού κλάδου. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως ολοένα και περισσότερες τράπεζες ανά τον κόσμο, τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις υπό ανάπτυξη χώρες, λαμβάνουν υπόψη τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της δραστηριότητάς τους, ενσωματώνοντας σύγχρονες πρακτικές διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου και προωθώντας χρηματοπιστωτικά εργαλεία, προϊόντα και υπηρεσίες που προάγουν τους στόχους της «πράσινης» οικονομίας.

2.2 ΑΡΧΕΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΤΗΣ «ΠΡΑΣΙΝΗΣ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ

Η ανάδειξη της σημασίας της «πράσινης» και βιώσιμης τραπεζικής έχει οδηγήσει μία σειρά διεθνών οργανισμών να εκδώσουν κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την κατηγοριοποίηση, την αξιολόγηση και τη διαχείριση των περιβαλλοντικών κινδύνων της τραπεζικής δραστηριότητας, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη χρηματοδότηση και τις επενδύσεις. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα των εν λόγω πρωτοβουλιών είναι οι «Αρχές του Ισημερινού» (Equator Principles), οι οποίες εκδόθηκαν το 2003 από τις δέκα μεγαλύτερες τράπεζες εφτά χωρών του κόσμου και, ακολούθως, υιοθετήθηκαν από ένα σημαντικό αριθμό χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων ανά τον κόσμο. Σήμερα οι αρχές αυτές ακολουθούνται από πάνω από 75 τράπεζες σε 32 χώρες ανά τον κόσμο και θεωρούνται ως ένα σύνολο προτύπων και καλών πρακτικών για την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών κινδύνων των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων.

Οι αρχές αυτές αποτελούν ουσιαστικά ένα εργαλείο διαχείρισης για τον καθορισμό, την αξιολόγηση, τη μέτρηση και τη διαχείριση του πιστωτικού κινδύνου των τραπεζών σχετικά με τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που αφορούν τη χρηματοδότηση σημαντικών επενδυτικών σχεδίων, όπως είναι τα έργα υποδομής. Δεδομένης, λοιπόν, της ανάγκης λήψης ορθών

χρηματοδοτικών αποφάσεων στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που εφαρμόζουν τις Αρχές του Ισημερινού δεσμεύονται στη μη παροχή δανείων και χρηματοδότησης σε πελάτες που δεν συμμορφώνονται με το ισχύον θεσμικό και νομικό πλαίσιο περιβαλλοντικής και κοινωνικής προστασίας. Σύμφωνα με τον Coates (2007), το θεσμικό αυτό πλαίσιο αφορά μία σειρά νόμων και κανονισμών που σχετίζονται με τη χρήση επικίνδυνων για το περιβάλλον ουσιών, την εκπομπή ρύπων και αποβλήτων, τη μόλυνση, τη χρήση των ενεργειακών πηγών, τη χρήση περιβαλλοντικών και ηθικών πολιτικών, την επαγγελματική υγιεινή και ασφάλεια και τις ευρύτερες επιπτώσεις στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Από τα παραπάνω, είναι προφανές πως η Διαχείριση του Περιβαλλοντικού Κινδύνου (Environmental Risk Management – ERM) αποτελεί βασική πτυχή της «πράσινης» τραπεζικής και των διεθνών πολιτικών διαχείρισης των περιβαλλοντικών κινδύνων για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη (European Bank for Reconstruction and Development – EBRD, 2003), η διαχείριση του περιβαλλοντικού κινδύνου για τις τράπεζες αφορά: (1) τη συλλογή, αξιολόγηση και υποβολή εκθέσεων αναφορικά με την περιβαλλοντική πληροφόρηση που σχετίζεται με μία προτεινόμενη συναλλαγή, η οποία οδηγεί, (2) σε μία πλήρως τεκμηριωμένη απόφαση σχετικά με το αν αυτή η συναλλαγή είναι αποδεκτή λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο του περιβαλλοντικού κινδύνου και δεδομένης της (3) χρήσης βέλτιστων εργαλείων για τη διαχείριση των αντίστοιχων περιβαλλοντικών κινδύνων που απορρέουν από μία τέτοια απόφασης συναλλαγής, κυρίως σε ότι αφορά τις αποφάσεις επενδύσεων και χρηματοδότησης.

Σύμφωνα με τον Fureng (2001), η υιοθέτηση κατάλληλων εργαλείων και προτύπων βέλτιστης διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα έχει πολλαπλά οφέλη τόσο για τα ίδια όσο και για την ευρύτερη κοινωνία, καθώς διασφαλίζεται πως οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται και χρηματοδοτούνται από τις τράπεζες είναι κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνες, ενώ παράλληλα επιτυγχάνεται η βελτίωση της φήμης τους στην τραπεζική αγορά, η οποία με τη σειρά της επιδρά θετικά στο μερίδιο αγοράς, στην ικανότητα προσέλκυσης και διατήρησης του πελατειακού χαρτοφυλακίου, στην κερδοφορία και τη μακροχρόνια οικονομικά βιωσιμότητα και ανταγωνιστικότητα. Βέβαια, εκτός της ενσωμάτωσης κατάλληλων πρακτικών διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου και της υιοθέτησης των διεθνών κατευθυντήριων γραμμών, όπως είναι οι Αρχές του Ισημερινού, το μοντέλο της «πράσινης» τραπεζικής σχετίζεται και με την εφαρμογή επιμέρους στρατηγικών και επιχειρησιακών πολιτικών.

Ο Biswas (2011) αναφέρει πως οι καταλληλότερες στρατηγικές για την υιοθέτηση της πολιτικής περιβαλλοντικής διαχείρισης στον τραπεζικό κλάδο περιλαμβάνουν: (1) τη χρήση εργαλείων Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Environmental Impact Assessment – EIA) για το συστηματικό έλεγχο του περιβαλλοντικού κινδύνου που σχετίζεται με τις επενδύσεις και τη χρηματοδότηση, (2) την υιοθέτηση ολοκληρωμένων συστημάτων πληροφόρησης σχετικά με την κατάρτιση εκθέσεων και αναφορών σχετικά με τους αντίστοιχους περιβαλλοντικούς κινδύνους, και (3) τη χρήση περιβαλλοντικά βιώσιμων τεχνολογιών που ελαχιστοποιούν τον περιβαλλοντικό κίνδυνο, εξοικονομούν οικονομικούς πόρους και ενισχύουν τη φήμη της τράπεζας. Βέβαια, η ελαχιστοποίηση των αρνητικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων που απορρέουν από την τραπεζική δραστηριότητα δεν επιτυγχάνεται αποκλειστικά μέσω της διαχείρισης του περιβαλλοντικού κινδύνου κατά τη λήψη επενδυτικών και χρηματοδοτικών αποφάσεων αλλά και μέσω της υιοθέτησης στρατηγικών εσωτερικής λειτουργίας που είναι φιλικές προς το περιβάλλον.

Πράγματι, ο Ginovsly (2009) υποστηρίζει πως για να καταστεί μία τράπεζα περιβαλλοντικά βιώσιμη θα πρέπει να σχεδιάζει και να παρέχει αντίστοιχα χρηματοπιστωτικά προϊόντα και υπηρεσίες και παράλληλα θα πρέπει να αναδιαμορφώνει τις εσωτερικές της λειτουργίες, έτσι ώστε να μειώνεται το περιβαλλοντικό αποτύπωμά τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτών των στρατηγικών είναι η μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης στα υποκαταστήματα, η χρήση κτιριακών υποδομών που έχουν πιστοποιηθεί περιβαλλοντικά, η υιοθέτηση κατάλληλων πρακτικών διαχείρισης αποβλήτων. Συνολικά, οι στρατηγικές της ανάπτυξης και εφαρμογής ενός μοντέλου «πράσινης» τραπεζικής εστιάζουν τόσο στην υιοθέτηση πολιτικών που σχετίζονται με την εσωτερική λειτουργία των τραπεζών όσο και στην παροχή χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών που λαμβάνουν υπόψη τον περιβαλλοντικό κίνδυνο, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τις αποφάσεις δανειοδότησης και χρηματοδότησης επενδύσεων. Οι Rahman et al (2013) υποστηρίζουν πως η «πράσινη» τραπεζική είναι το «σημείο-κλειδί» για την αποτελεσματική διαχείριση του πιστωτικού κινδύνου των τραπεζών και την επίτευξη των μέγιστων οφελών για την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

2.3 «ΠΡΑΣΙΝΑ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Τα τελευταία χρόνια, ένας σημαντικός αριθμός χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών σχεδιάζονται, εκδίδονται και παρέχονται από τις τράπεζες, σε μία προσπάθεια ορθολογικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών κινδύνων και ουσιαστικής συμβολής στην επίτευξη των στόχων της «πράσινης» οικονομίας και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τον Bahl (2012), η αύξηση του αριθμού, το βαθμού διαφοροποίησης και του επιπέδου εξειδίκευσης αυτών

των προϊόντων και υπηρεσιών έχει σημαντικά και ορατά οφέλη για τα ίδια τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, συμπεριλαμβανομένων της αύξησης του μεριδίου αγοράς και της κερδοφορίας, της ενίσχυσης του βαθμού προσέλκυσης και διατήρησης των πιστών πελατών, της επίτευξης υψηλότερου βαθμού εργασιακής ικανοποίησης από το προσωπικό των τραπεζών, της αναβάθμισης της εταιρικής εικόνας στις εγχώριες και διεθνείς αγορές, της ενίσχυσης του βαθμού συμμόρφωσης με το θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο και της ισχυροποίησης των εξωτερικών σχέσεων και συνεργασιών με βασικές ομάδες ενδιαφέροντος που εμπλέκονται στην τραπεζική αγορά.

Αναφορικά με τα «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες, το πρόγραμμα UNEP των Ηνωμένων Εθνών παρέχει μία συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση, η οποία διακρίνει τα εν λόγω προϊόντα σε τέσσερις βασικούς τομείς: (1) λιανική τραπεζική, (2) εταιρική και επενδυτική τραπεζική, (3) διαχείριση περιουσιακών στοιχείων, και (4) ασφάλειες (UNEP, 2007). Πιο συγκεκριμένα, στον τομέα της λιανικής τραπεζικής, τα σημαντικότερα «πράσινα» προϊόντα και υπηρεσίες περιλαμβάνουν: (i) τα «πράσινα» στεγαστικά δάνεια που παρέχονται σε χαμηλά επιτόκια σε πελάτες που ενδιαφέρονται να αγοράσουν ή να ανακαινίσουν σπίτια υψηλής ενεργειακής απόδοσης, (ii) τα «πράσινα» ενυπόθηκα στεγαστικά δάνεια, τα οποία παρέχονται σε ιδιώτες για την εγκατάσταση τεχνολογιών ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, (iii) τα «πράσινα» επιχειρηματικά στεγαστικά δάνεια που προσφέρονται σε εταιρικούς πελάτες σχετικά με την αγορά εταιρικών κτιριακών υποδομών χαμηλής ενεργειακής κατανάλωσης, περιορισμένων αποβλήτων και εκπομπών ρύπων, (iv) τα «πράσινα» δάνεια αυτοκινήτων χαμηλού επιτοκίου για την ενθάρρυνση της αγοράς αυτοκινήτων υψηλής αποδοτικότητας καυσίμων και φιλικών προς το περιβάλλον, και (v) οι «πράσινες» κάρτες, οι οποίες είναι ουσιαστικά χρεωστικές και πιστωτικές κάρτες που σχετίζονται με διάφορες περιβαλλοντικές δραστηριότητες.

Στον τομέα της επενδυτικής και εταιρικής τραπεζικής, τα βασικά προϊόντα και υπηρεσίες περιλαμβάνουν: (i) τη χρηματοδότηση «πράσινων» επενδυτικών έργων, όπως είναι αυτά που σχετίζονται με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, (ii) την «πράσινη» τιτλοποίηση που αφορά τη χρηματοδότηση υποδομών και επενδυτικών έργων μεγάλης κλίμακας μέσω εξειδικευμένων χρηματοπιστωτικών προϊόντων (forest bonds, green bonds), (iii) τα «πράσινα» επιχειρηματικά και ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια που παρέχονται σε περιβαλλοντικά υπεύθυνες επιχειρήσεις, (iv) την υιοθέτηση και εφαρμογή «πράσινων» δεικτών για τους επιχειρηματικούς τομείς που σχετίζονται με το περιβάλλον, και (v) τα παράγωγα καιρού, τα οποία είναι εξειδικευμένα χρηματοπιστωτικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση κινδύνων που απορρέουν από απρόβλεπτες καιρικές συνθήκες.

Επιπλέον, στον τομέα της διαχείρισης των περιουσιακών στοιχείων και κεφαλαίων των τραπεζών, οι «πράσινες» τραπεζικές υπηρεσίες και προϊόντα αφορούν: (i) τα «πράσινα» αμοιβαία κεφάλαια, τα οποία απευθύνονται σε επενδυτές που επιθυμούν να αγοράσουν μετοχές ή να επενδύσουν σε αυτά τα ταμεία, απαλλασσόμενοι από την υποχρέωση καταβολής φόρου κεφαλαιουχικών κερδών ή αποκομίζοντας φοροαπαλλαγές εισοδήματος, και των οποίων τα κεφάλαια χρησιμοποιούνται από τις τράπεζες για τη χρηματοδότηση «πράσινων» επενδυτικών έργων, (ii) τα κεφάλαια «πράσινων» και ηθικών επενδύσεων που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό εξειδίκευσης και πολυπλοκότητας και χρησιμοποιούνται για τη χρηματοδότηση αντίστοιχων επενδυτικών σχεδίων λαμβάνοντας υπόψη μία σειρά περιβαλλοντικών και κοινωνικών κριτηρίων, και (iii) τα αμοιβαία κεφάλαια άνθρακα (carbon funds), τα οποία εκδίδονται σε συνεργασία μεταξύ μεγάλων αναπτυξιακών τραπεζών και ιδιωτικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων για την αγοραπωλησία δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων.

Τέλος, στον τομέα των ασφαλειών, τα βασικά «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες αφορούν δύο βασικές κατηγορίες: (i) τις «πράσινες» ασφάλειες που περιλαμβάνουν δύο βασικά ασφαλιστικά προϊόντα, αυτά που επιτρέπουν τη διαφοροποίηση του ύψους των ασφαλιστρών ανάλογα με μία σειρά περιβαλλοντικών κριτηρίων και αυτά που απευθύνονται αποκλειστικά σε εταιρίες και επενδύσεις που σχετίζονται με την «πράσινη» τεχνολογία και τις δραστηριότητες μείωσης των εκπομπών ρύπων (π.χ. ασφάλιση αυτοκινήτου ανάλογα με το επίπεδο εκπομπής ρύπων και κατανάλωσης καυσίμου), και (ii) τις ασφάλειες άνθρακα, οι οποίες αφορούν ειδικά χρηματοπιστωτικά ασφαλιστικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται για τη διαχείριση της μεταβλητότητας των τιμών του άνθρακα.

Τα παραπάνω «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες αυξάνονται σε αριθμό και βάθος εξειδίκευσης τα τελευταία χρόνια, οδηγώντας τον τραπεζικό κλάδο σε ένα νέο μοντέλο βιώσιμης τραπεζικής, σύμφωνα με τους στόχους της αειφόρου οικονομικής ανάπτυξης και τις αρχές της περιβαλλοντικής προστασίας. Επιπλέον, σύμφωνα με τους Labatt & White (2007), τα εν λόγω προϊόντα αποτελούν μία βάση ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των τραπεζικών δραστηριοτήτων, καθώς χρησιμοποιούνται ως εργαλεία επίτευξης υψηλότερων επιπέδων χρηματοοικονομικής απόδοσης, προσέλκυσης ενός περισσότερο διαφοροποιημένου πελατειακού χαρτοφυλακίου και βελτίωσης της εταιρικής φήμης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Εκτός αυτού, η αύξηση του αριθμού και εύρους των εν λόγω προϊόντων οδηγεί σε αυξημένο βαθμό περιβαλλοντικής ευαισθησίας από όλες τις ομάδες ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων πελατών, μετόχων, εργαζομένων, επενδυτών, επιχειρήσεων και

κοινοτήτων, συμβάλλοντας έτσι στην προσπάθεια επίτευξης ενός σύγχρονου μοντέλου βιώσιμης τραπεζικής και αειφόρου ανάπτυξης.

2.4 «ΠΡΑΣΙΝΗ» ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ

Η σημαντική αύξηση του αριθμού των «πράσινων» τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών, η σταδιακή ενσωμάτωση περισσότερων περιβαλλοντικά υπεύθυνων στρατηγικών και η υιοθέτηση των αρχών και των εργαλείων διαχείρισης των περιβαλλοντικών κινδύνων εκ μέρους των σύγχρονων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων οφείλεται και στον αυξημένο βαθμό περιβαλλοντικής ευαισθησίας των τραπεζικών πελατών, όπως αντανακλάται και στις απόψεις της κοινής γνώμης, εκτός από την ανάγκη συμμόρφωσης με το ισχύον θεσμικό περιβαλλοντικό πλαίσιο. Σύμφωνα με τις κατευθύνσεις των Ηνωμένων Εθνών, ιδιαίτερα στις χώρες της Ευρώπης και στις ΗΠΑ, ο υψηλός βαθμός περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των καταναλωτών σε συνδυασμό με την ανάπτυξη υποστηρικτικών κυβερνητικών πολιτικών περιβαλλοντικής βιωσιμότητας έχουν οδηγήσει σε μία ολοένα αυξανόμενη ζήτηση χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών φιλικών προς το περιβάλλον (UNEP, 2007). Αυτή η περιβαλλοντική αφύπνιση είναι εμφανής και στις διάφορες εταιρικές πρωτοβουλίες και δράσεις που αναλαμβάνονται από τις επιχειρήσεις ανά τον κόσμο.

Σύμφωνα με έρευνα των Jha & Bhome (2013) αναφορικά με το βαθμό περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των πελατών, των εργαζομένων και των συνεργατών 12 μεγάλων τραπεζών, εστιάζοντας στις απόψεις του καταναλωτικού κοινού σχετικά με τις «πράσινες» κάρτες, τα «πράσινα» δάνεια και τη χρήση περιβαλλοντικών πολιτικών στα υποκαταστήματα, οι πελάτες των τραπεζών θεωρούν πως μία από τις σημαντικότερες πτυχές της βιώσιμης τραπεζικής είναι η έκδοση και παροχή «πράσινων» δανείων. Στην ίδια έρευνα καταγράφηκε πως η υιοθέτηση περιβαλλοντικών στρατηγικών οδηγεί σε βελτίωση της ποιότητας των τραπεζικών κεφαλαίων, ενώ η εφαρμογή συγκεκριμένων στρατηγικών περιβαλλοντικής λειτουργίας στα τραπεζικά υποκαταστήματα, όπως η διαχείριση αποβλήτων, βρέθηκε πως συνδέεται με μείωση του κόστους και αύξηση της κερδοφορίας.

Επίσης, σε έρευνα των Sharma et al (2011) στον τραπεζικό κλάδο της Ινδίας, διαπιστώθηκε πως οι πελάτες των τραπεζών θεωρούν πως η «πράσινη» τραπεζική, αναφορικά με την παροχή φιλικών προς το περιβάλλον χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών και σχετικά με την υιοθέτηση περιβαλλοντικών πολιτικών λειτουργίας, έχει άμεση σχέση με τη διασφάλιση της μελλοντικής οικονομικής ανάπτυξης, αν και ένας σημαντικός αριθμός τραπεζών, σύμφωνα με τις

απόψεις των πελατών, αγνοεί τους στόχους της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας προς όφελος της βραχυχρόνιας κερδοφορίας. Επίσης, οι Ko et al (2012), εξετάζοντας τις απόψεις πελατών τραπεζών σχετικά με τη χρήση των καναλιών ηλεκτρονικής τραπεζικής, διαπίστωσαν πως ο αυξημένος βαθμός περιβαλλοντικής ευαισθησίας των σύγχρονων καταναλωτών αποτελεί βασικό κίνητρο χρήσης των εν λόγω ηλεκτρονικών τραπεζικών υπηρεσιών.

Ακόμη, οι Kumari et al (2012), διερευνώντας τις απόψεις τραπεζικών πελατών που επενδύουν σε «πράσινα» χρηματοπιστωτικά προϊόντα, βρέθηκε πως εκτός της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, σημαντικά κίνητρα για την ανάληψη ανάλογων επενδύσεων είναι τα οφέλη που απορρέουν από τα χαμηλότερα επιτόκια, τις ευέλικτες πληρωμές και τις χαμηλότερες γραφειοκρατικές απαιτήσεις. Τέλος, σε έρευνα του Ινστιτούτου Ερευνών Χρηματοπιστωτικών Υπηρεσιών του Ηνωμένου Βασιλείου (UK Financial Services Research, 2011), βρέθηκε πως το 1/3 των πελατών έχουν θετικές στάσεις απέναντι στην «πράσινη» τραπεζική και τα αντίστοιχα χρηματοπιστωτικά προϊόντα, ενώ οι μισοί εξ αυτών ενδιαφέρονται σε μεγάλο βαθμό για τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις της τραπεζικής δραστηριότητας.

Συμπερασματικά, η υιοθέτηση περιβαλλοντικών πολιτικών στην εσωτερική τραπεζική λειτουργία και η παράλληλη ανάπτυξη και παροχή «πράσινων» χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών διαχείρισης περιβαλλοντικών κινδύνων, είναι ένα σφαιρικό αποτέλεσμα της αναγνώρισης των άμεσων και έμμεσων περιβαλλοντικών επιπτώσεων των τραπεζών, της ισχυροποίησης του τρέχοντος θεσμικού και κανονιστικού πλαισίου και της αύξησης του βαθμού περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης του καταναλωτικού κοινού. Εκτός αυτού, οι τράπεζες σήμερα αναγνωρίζουν ολοένα και περισσότερο τον ενεργό ρόλο που διαδραματίζουν ως προς την προσπάθεια επίτευξης των στόχων της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής ευημερίας, ενώ την ίδια στιγμή διαπιστώνουν πως η παροχή «πράσινων» χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών δεν αποτελεί ένα επιπλέον κόστος αλλά συμβάλλει ουσιαστικά στην ενίσχυση της ποιότητας της κεφαλαιακής τους διάρθρωσης, η οποία με τη σειρά της μεταφράζεται σε αυξημένη κερδοφορία, βελτιωμένη εταιρική εικόνα και αναβαθμισμένη ανταγωνιστικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

3.1 ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

Η βιώσιμη τραπεζική αποτελεί ένα μοντέλο ανάπτυξης του σύγχρονου τραπεζικού κλάδου που πλαισιώνεται από το τρίπτυχο της οικονομικής μεγέθυνσης, της περιβαλλοντικής προστασίας και της κοινωνικής ευημερίας. Παρόλο που πολλές φορές η έννοια της βιωσιμότητας ταυτίζεται με την προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος, στην πραγματικότητα αναφέρεται σε όλο το κοινωνικοοικονομικό φάσμα των επιπτώσεων της ανθρώπινης δράσης. Κατά συνέπεια, στον τραπεζικό κλάδο, η βιώσιμη τραπεζική δεν αφορά αποκλειστικά την παροχή «πράσινων» χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών αλλά όλο το εύρος των χρηματοδοτικών και επενδυτικών αποφάσεων που λαμβάνονται βάσει ορισμένων ηθικών αρχών. Όπως αναφέρει ο Richardson (2009), ο χρηματοπιστωτικός τομέας, συμπεριλαμβανομένων των τραπεζών και λοιπών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, διευκολύνοντας τη διανομή των κεφαλαίων και αξιολογώντας κατάλληλα τους αντίστοιχους χρηματοοικονομικούς κινδύνους, διαδραματίζει εξέχον ρόλο στη βιωσιμότητα, όπως αυτή νοείται από οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής σκοπιάς.

Η βιωσιμότητα επηρεάζεται από το χρηματοπιστωτικό κλάδο με διάφορους τρόπους. Για παράδειγμα, τα σύγχρονα «ηθικά» επενδυτικά προϊόντα, όπως είναι τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά υπεύθυνα αμοιβαία κεφάλαια, τα οποία μπορεί να βασίζονται σε ένα χαρτοφυλάκιο μετοχών εισηγμένων εταιριών που έχουν αξιολογηθεί βάσει οικονομικής, περιβαλλοντικής και κοινωνικής απόδοσης, αυξάνονται ραγδαία τόσο σε μέγεθος όσο και σε ποικιλία (O'Rourke, 2003). Έτσι, οι κοινωνικά υπεύθυνες επενδύσεις θεωρούνται ως μία βασική πτυχή της βιώσιμης τραπεζικής, δεδομένου ότι οι τράπεζες είναι υπεύθυνες για τη διανομή των κεφαλαίων μεταξύ των εμπλεκομένων στην αγορά. Επίσης, ο Baranes (2009) υπογραμμίζει πως η ανάληψη και εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τις τράπεζες αποτελεί σήμερα μία αναγκαιότητα που διαμορφώνεται και από τις πιέσεις του καταναλωτικού κοινού και της διεθνούς κοινότητας.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, το ζήτημα της ηθικής τραπεζικής έχει λάβει ιδιαίτερη προσοχή από ακαδημαϊκούς, ερευνητές, διεθνείς οργανισμούς και επαγγελματικές οργανώσεις,

αναγνωρίζοντας την άμεση συσχέτισή της με την έννοια και τους στόχους της βιωσιμότητας. Σύμφωνα με τους Barbu & Vintila (2007), η ηθική τραπεζική διακρίνεται από δύο βασικά χαρακτηριστικά, την ανάληψη κοινωνικής ευθύνης σε ότι αφορά τη χρηματοδότηση των οικονομικών δραστηριοτήτων υψηλής κοινωνικά προστιθέμενης αξίας και την απόρριψη επενδύσεων χαμηλής κοινωνικής και περιβαλλοντικής απόδοσης, καθώς και την παράλληλη επίτευξη οικονομικών οφελών τόσο για τις ίδιες τις τράπεζες όσο και για τις υπόλοιπες ομάδες ενδιαφέροντος. Ο Cowton (2002) σημειώνει πως η ηθική τραπεζική θα πρέπει να αποτελεί σήμερα σημείο εστίασης των ρυθμιστικών πολιτικών και εφαρμόζονται στο χρηματοπιστωτικό κλάδο, ενώ οι Lanzavecchia & Poletti (2005) υποστηρίζουν πως η ηθική τραπεζική ενσωματώνει τις πρακτικές της κοινωνικής τραπεζικής, της υπεύθυνης χρηματοδότησης και της προώθησης των βιώσιμων επενδύσεων κατά την εκτέλεση του ρόλου της διαμεσολάβησης από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

Διάφοροι ερευνητές και συγγραφείς έχουν επιχειρήσει να προσδιορίσουν τις αρχές και τα χαρακτηριστικά της ηθικής τραπεζικής. Για παράδειγμα, οι San-Jose et al (2009) υποστηρίζουν πως δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της, πρώτον, η κοινωνική αποδοτικότητα και, δεύτερον, η οικονομική αποδοτικότητα, στόχοι που πρέπει να επιδιώκονται παράλληλα. Ο Cowton (2002) αναφέρει τρεις πτυχές της ηθικής στον τραπεζικό τομέα, την ακεραιότητα, με σκοπό την οικοδόμηση ενός περιβάλλοντος αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών, την υπευθυνότητα, ιδιαίτερα ως προς τη χρηματοδότηση βιώσιμων επενδύσεων και την αντιμετώπιση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, και τη συνεκτικότητα, υπό την έννοια της στενότερης και αποτελεσματικότητας διασύνδεσης μεταξύ δανειοληπτών και καταθετών, με σκοπό την αποδοτικότερη ροή των κεφαλαίων στην οικονομία.

Ακόμη, οι San-Jose & Retolaza (2008), διερευνώντας τα βασικά συστατικά στοιχεία της ηθικής τραπεζικής στο τρέχον περιβάλλον της οικονομικής κρίσης, υποστηρίζουν πως τέσσερα είναι τα χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από το μοντέλο της παραδοσιακής τραπεζικής, η διαφάνεια, η συμμετοχή των αποταμιευτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αναφορικά με τις επενδύσεις για τις οποίες χρησιμοποιούνται τα κεφάλαιά τους, η τοποθέτηση των διαθέσιμων κεφαλαίων σε επενδυτικά σχέδια με προστιθέμενη κοινωνικά αξία και η διασφάλιση της αποφυγής του κοινωνικού αποκλεισμού, υπό την έννοια της προστασίας της πρόσβασης μειονεκτούντων οικονομικά ή κοινωνικά ομάδων από την τραπεζική χρηματοδότηση. Επίσης, οι Icke et al (2011) αναφέρουν πως οι ηθικές τράπεζες: (1) λειτουργούν με ένα σαφές σύνολο ηθικών αξιών που είναι γνωστές και αποδεκτές σε όλα τα επίπεδα της ιεραρχίας, (2) επιδιώκουν τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά οφέλη, (3) ενσωματώνουν τους πελάτες τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων περί

χρηματοδότησης, (4) δημοσιεύουν σε τακτική βάση τα επενδυτικά έργα που χρηματοδοτούν, και (5) παρέχουν χρηματοδότηση σε αυτές τις εταιρίες των οποίων οι επενδύσεις ασκούν θετική επιρροή τόσο στην κοινωνία όσο και στο περιβάλλον.

Κατά συνέπεια, μία «ηθική» τράπεζα κρίνει τις κοινωνικές συνέπειες των αποφάσεών της ως εξίσου σημαντικές με τις οικονομικές, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην εγκυρότητα, διαφάνεια και αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που δημοσιεύει προς όλες τις ομάδες ενδιαφέροντος και εστιάζοντας στις χρηματοδοτικές ανάγκες των πιο ευάλωτων κοινωνικά τομέων (Baranes, 2009). Επίσης, η ηθική τραπεζική στοχεύει σε εκείνες τις ειδικές κατηγορίες δανειοληπτών (εταιριών και ιδιωτών) που χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό περιβαλλοντικής και κοινωνικής ευαισθητοποίησης ως προς τις επενδύσεις που σχεδιάζουν (Cowton & Thompson, 2000). Οι Lins & Wajnborg (2007) σημειώνουν, τέλος, πως οι «ηθικές» τράπεζες μπορούν να προσφέρουν ολοκληρωμένες εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά επενδυτικά έργα, υποστηρίζοντας την ευημερία των κοινοτήτων και την προστασία του περιβάλλοντος και αποκομίζοντας παράλληλα σημαντικά οικονομικά οφέλη.

3.2 ΗΘΙΚΗ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ

Οι διαδικασίες χρηματοδότησης που σχεδιάζονται και εφαρμόζονται από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και χαρακτηρίζονται από έναν έντονο ηθικό προσανατολισμό βασίζονται στην υπόθεση πως οι φορείς του χρηματοπιστωτικού τομέα χρησιμοποιούν ως σημείο αναφοράς για τη λήψη επενδυτικών αποφάσεων την ικανότητα των αντίστοιχων επενδυτικών σχεδίων να παράγουν κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη (Coscarelli et al, 2010). Ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια και λαμβάνοντας υπόψη τις δραματικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε στις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο, δεδομένου και του σημαντικού ρόλου που διαδραμάτισαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ως προς την επέκταση της κρίσης, το ζήτημα της ηθικής των επενδύσεων και της χρηματοδότησης έχει λάβει μεγαλύτερες διαστάσεις στο δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο.

Σύμφωνα με τον Cori (2001), η ηθική των επενδύσεων αναφέρεται σε εκείνους τους τρόπους χρηματοδότησης των επιχειρήσεων που σχεδιάζουν επενδυτικά έργα υψηλού βαθμού κοινωνικής και περιβαλλοντικής ωφέλειας, υποστηρίζοντας παράλληλα το μοντέλο της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, χωρίς ωστόσο να αγνοούνται τα οικονομικά οφέλη που μπορούν να παραχθούν για τα ίδια τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, δεδομένου ότι η αποτελεσματική

διαχείριση των κοινωνικών και περιβαλλοντικών κινδύνων των επενδύσεων αποτελεί προληπτικό παράγοντα μίας κρίσης. Πράγματι, οι Kinder & Domini (1997) υποστηρίζουν πως η εφαρμογή ενός μοντέλου χρηματοδότησης των ηθικών επενδύσεων αποτελεί πηγή απόκτησης και διατήρησης ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, καθώς η διαχείριση πιθανών περιβαλλοντικών και κοινωνικών κρίσεων οδηγεί σε βελτιωμένη εταιρική φήμη, μικρότερα κόστη και αυξημένη κερδοφορία σε μακροχρόνιο επίπεδο.

Σύμφωνα με τον Cowton (1999), η ηθική των επενδύσεων μπορεί να οριστεί ως μία σειρά ολοκληρωμένων μέτρων που περιλαμβάνουν κοινωνικούς ή ηθικούς στόχους και περιορισμούς σχετικά με τη λήψη αποφάσεων που αφορούν την απόκτηση, την κατοχή, τη διάθεση και τη διαχείριση μίας επένδυσης. Ο Richardson (2008) σημειώνει πως οι κοινωνικά υπεύθυνοι επενδυτές ενθαρρύνουν τις εταιρικές πρακτικές που προωθούν την περιβαλλοντική διαχείριση, την προστασία των καταναλωτών και των ανθρώπινων δικαιωμάτων, υποστηρίζοντας έτσι τις αρχές της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και της αειφορίας. Επίσης, ο Jackson (2004) σημειώνει πως οι ιδιαίτεροι τομείς ενδιαφέροντος στο πεδίο της ηθικής των επενδύσεων σε ότι αφορά τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα συνοψίζονται στο τρίπτυχο της περιβαλλοντικής προστασίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της χρηστής εταιρικής διακυβέρνησης.

Επιπλέον, η ηθική των επενδύσεων αφορά και τους τρόπους και προσεγγίσεις με τις οποίες διαχειρίζονται τα περιουσιακά στοιχεία των τραπεζών, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών προάσπισης του επενδυτικού κοινού και των καταθετών (Lewis, 2002). Υπό αυτό το πρίσμα, οι ηθικές επενδύσεις περιλαμβάνουν μία σειρά από δραστηριότητες, όπως είναι τα ηθικά αμοιβαία κεφάλαια, η προώθηση των επενδύσεων προς όφελος των τοπικών κοινοτήτων λαμβάνοντας χρηματοδοτικές και αντίστοιχες αναπτυξιακές πρωτοβουλίες και ο ακτιβισμός των μετόχων. Μάλιστα, τα αμοιβαία κεφάλαια στο πλαίσιο των ηθικών επενδύσεων θεωρούνται σήμερα από τις σημαντικότερες ηθικές δραστηριότητες των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων ως προς την υποστήριξη της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Μία από τις σημαντικότερες έννοιες και πρακτικές στο πλαίσιο της ηθικής τραπεζικής και της ηθικής των επενδύσεων είναι και η «μικροχρηματοδότηση» (“microfinance”), η οποία αφορά την παροχή χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, όπως πιστώσεις, αποταμιεύσεις, μεταφορές κεφαλαίων και ασφαλιστικές υπηρεσίες, σε άτομα που κατά βάση αποκλείονται από τα παραδοσιακά τραπεζικά συστήματα (Ledgerwood, 1999). Σύμφωνα με τον Coleman (2006), η μικροχρηματοδότηση αποτελεί μία ηθική τραπεζική πρακτική που αποσκοπεί στη βελτίωση της πρόσβασης και της ποιότητας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών που παρέχονται σε

πληθυσμιακές ομάδες χαμηλότερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και εισοδήματος, με απώτερο στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους και, άρα, την προάσπιση της κοινωνικής δικαιοσύνης, βασική πτυχή της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

Σύμφωνα με το Ταμείο Ανάπτυξης Κεφαλαίων των Ηνωμένων Εθνών (United Nations Capital Fund – UNCDF), ο στόχος της μικροχρηματοδότησης είναι η αύξηση των εσόδων και η ενίσχυση της απασχολησιμότητας σε φτωχούς πληθυσμούς, μέσω της ανάπτυξης τοπικών μικρής κλίμακας χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, με απώτερο σκοπό τη μεγιστοποίηση της οικονομικής ευημερίας των δικαιούχων των αντίστοιχων υπηρεσιών. Κατά τη δεκαετία του 1990, παρατηρήθηκε υψηλός βαθμός εκσυγχρονισμού αυτών των ιδρυμάτων μικροχρηματοδότησης, ιδιαίτερα σε οικονομίες υπό ανάπτυξη, προσφέροντας όχι μόνο μικρο-πιστώσεις αλλά και περισσότερο ολοκληρωμένες υπηρεσίες χρηματοδότησης. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί πως τα τελευταία χρόνια η εν λόγω πρακτική έχει δεχθεί σημαντικές κριτικές ως προς τα ηθικά κριτήρια που όντως λαμβάνονται υπόψη για τις αντίστοιχες επενδυτικές αποφάσεις (Arnad et al, 2009).

Ακόμη, στο πλαίσιο της βιώσιμης τραπεζικής και των ηθικών επενδύσεων, οι «κοινωνικές» τράπεζες λαμβάνουν ολοένα και περισσότερη προσοχή σήμερα αναφορικά με τη διασύνδεση του χρηματοπιστωτικού τομέα με τη βιώσιμη ανάπτυξη. Σύμφωνα με τους Scheire & Maertelaere (2009), οι κοινωνικές τράπεζες είναι αυτές που αυτοπροσδιορίζονται ως «τράπεζες με συνείδηση», υπό την έννοια της προώθησης των επενδύσεων που ωφελούν τις τοπικές κοινότητες, παρέχουν ευκαιρίες στις μειονεκτούντες κοινωνικά ομάδες και υποστηρίζουν την παγκόσμια περιβαλλοντική, κοινωνική και ηθική ατζέντα. Ουσιαστικά, αυτό σημαίνει πως η λήψη χρηματοδοτικών αποφάσεων πραγματοποιείται στη βάση των κριτηρίων του τρίπτυχου της αειφόρου ανάπτυξης, δηλαδή της κοινωνικής ευημερίας, της οικονομικής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής προστασίας.

Βέβαια, δεν θα πρέπει να αγνοείται και ο στόχος της επίτευξης αυξημένης κερδοφορίας και μακροχρόνιας οικονομικής βιωσιμότητας για τις τράπεζες, δεδομένου ότι οι ηθικές επενδύσεις έχουν επικριθεί για τη χαμηλή τους απόδοση. Ωστόσο, η πραγματικότητα αποδεικνύει πως η βιώσιμη τραπεζική δεν είναι απλά ένα μοντέλο που προασπίζει την κοινωνική ευημερία αλλά έχει και ουσιαστικά οικονομικά οφέλη για τις τράπεζες. Παραδειγματικά, ο Benedikter (2011) τεκμηριώνει πως στον απόηχο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, οι κοινωνικές τράπεζες στην Ευρώπη ήταν οι «μεγάλοι κερδισμένοι» της κρίσης, παρουσιάζοντας ρυθμό αύξηση πάνω από 20% κάθε έτος και διπλασιάζοντας την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων μεταξύ 2007-2010. Έτσι, φαίνεται ότι η κοινωνική τραπεζική και χρηματοδότηση έχουν πράγματι καταστεί ως

σημαντικές τάσεις μεταξύ των πελατών των ευρωπαϊκών τραπεζών, οι οποίοι πλέον θεωρούν πως αυτού του τύπου χρηματοδοτικής πρακτικής είναι λιγότερο κερδοσκοπική, πιο υπεύθυνη και ηθική σε σχέση με τα παραδοσιακά μοντέλα τραπεζικής λειτουργίας.

3.3 ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

Ένα σημαντικό πεδίο της βιώσιμης και ηθικής τραπεζικής είναι η εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης (ΕΚΕ) στον τραπεζικό τομέα. Σύμφωνα με τον Yeung (2011), τα βασικά συστατικά στοιχεία της ΕΚΕ στον τραπεζικό κλάδο είναι η κοινωνικά και περιβαλλοντικά υπεύθυνη διαχείριση των χρηματοοικονομικών κινδύνων, η ισχυροποίηση των ηθικών διαστάσεων σε όλο το φάσμα των τραπεζικών λειτουργιών, η εφαρμογή στρατηγικών για την αποτελεσματική διαχείριση των κρίσεων, η προστασία των δικαιωμάτων των πελατών και των εργαζομένων και η προαγωγή των ηθικών επενδύσεων στο πλαίσιο της παροχής χρηματοδότησης. Σε γενικές γραμμές, η ΕΚΕ αποτελεί μία πολιτική για τις τράπεζες που εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της βιωσιμότητας, βάσει των στόχων της οικονομικής ανάπτυξης, της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής προστασίας.

Βέβαια, οι Graafland & Van de Ven (2011) υπογραμμίζουν πως η εφαρμογή μίας ολοκληρωμένης πολιτικής ΕΚΕ από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δεν είναι ένα εύκολο εγχείρημα, καθώς απαιτεί αυξημένο βαθμό επαγγελματισμού, μεγαλύτερη έμφαση σε ζητήματα συμμόρφωσης με τους αντίστοιχους κώδικες δεοντολογίας και ηθικής, αυξημένη διαφάνεια, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την αξιοπιστία και εγκυρότητα της παρεχόμενης χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, καθώς και μεγαλύτερη εστίαση στις ανάγκες όλων των ομάδων ενδιαφέροντος που συμμετέχουν στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ομοίως, οι Palomino & Martinez (2011) σημειώνουν πως η εφαρμογή των προγραμμάτων ΕΚΕ από τις τράπεζες χαρακτηρίζεται από ορισμένες ιδιαιτερότητες, ενώ σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ότι τα εν λόγω προγράμματα στοχεύουν κατά κύριο λόγο στην οικοδόμηση μίας ευνοϊκής εταιρικής εικόνας και δευτερευόντως στην επίτευξη ουσιαστικών οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών οφελών.

Πράγματι, ο Gibbons (2011), εξετάζοντας τα προγράμματα ΕΚΕ που εφαρμόζονται από τον τραπεζικό κλάδο του Ηνωμένου Βασιλείου, διαπιστώνει πως παρά την ευρεία υιοθέτησή τους, η συντριπτική πλειοψηφία των τραπεζών συνεχίζει να λειτουργεί υπό περιορισμένη διαφάνεια, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και της διαχείρισης των κεφαλαιακών ροών από τους καταθέτες στους δανειολήπτες. Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγουν και οι Lenka & Jiri (2014) διερευνώντας την αποτελεσματικότητα

των πολιτικών ΕΚΕ στον τραπεζικό κλάδο της Τσεχίας. Επίσης, σε έρευνα των Perez et al (2012) στα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της Ισπανίας, τεκμηριώθηκε πως τα προγράμματα ΕΚΕ των μεγαλύτερων τραπεζών τείνουν να εστιάζουν σε εκείνα τα στοιχεία που τους παρέχουν μεγαλύτερη κερδοφορία, κυρίως σε ότι αφορά τη βελτίωση της εταιρικής εικόνας τους στην αγορά και την ισχυροποίηση του εμπορικού τους σήματος στις αντιλήψεις των πελατών.

Τα προγράμματα ΕΚΕ και γενικότερα οι έννοιες της ηθικής και βιώσιμης τραπεζικής και της ηθικής των επενδύσεων στον τραπεζικό κλάδο έχουν λάβει μεγαλύτερη προσοχή τα τελευταία χρόνια στον απόηχο της πρόσφατης οικονομικής κρίσης. Αποτελεί κοινό τόπο πως ο τραπεζικός κλάδος έχει επικριθεί για τις μυωπικές επενδυτικές και χρηματοδοτικές πρακτικές του, για την αναποτελεσματική διαχείριση των περιβαλλοντικών, οικονομικών και κοινωνικών κινδύνων και μία σειρά κερδοσκοπικών τακτικών ως προς τη διαχείριση των περιουσιακών τους στοιχείων και της κεφαλαιακής τους διάρθρωσης (Fassin & Gosselin, 2011). Ομοίως, ο Paulet (2011) αναφέρει πως οι τρέχουσες πολιτικές εταιρικής διακυβέρνησης που εφαρμόζονται στον τραπεζικό κλάδο είναι ανεπαρκείς, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων ΕΚΕ, διαπίστωση που επιβεβαιώθηκε και από την ταχύτητα εξάπλωσης της οικονομικής κρίσης και τον αντίστοιχο ρόλο που διαδραμάτισαν οι τράπεζες.

Ο Benedikter (2011) σημειώνει πως οι τράπεζες που δραστηριοποιούνται σήμερα στον ευρωπαϊκό χώρο θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τη θέση τους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στην ευρύτερη οικονομία, δίνοντας έμφαση στην εταιρική τους ευθύνη, ιδιαίτερα σε ότι αφορά τα κοινωνικά και οικονομικά υπεύθυνα χρήση των κεφαλαίων των καταθετών, στη διαφάνεια, στη λογοδοσία και στη βιωσιμότητα. Ο Carboni (2011), διερευνώντας τις ηθικές διαστάσεις του σύγχρονου ευρωπαϊκού τραπεζικού μοντέλου, λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις της πρόσφατης δημοσιονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης, σημειώνει πως η ΕΚΕ αποτελεί σημαντικό εργαλείο προώθησης της βιώσιμης και ηθικής τραπεζικής, κυρίως σε ότι αφορά τον ηθικό προσανατολισμό των επενδύσεων, τη διαφάνεια των χρηματοδοτικών αποφάσεων και την προστασία των επενδυτών και πελατών. Δεδομένης της συστηματικής αποτυχίας του τραπεζικού κλάδου να προβλέψει ή να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών ΕΚΕ και συγκεκριμένων πρακτικών ηθικών επενδύσεων και χρηματοδοτήσεων αποτελεί πλέον μία αναγκαιότητα. Οι Chatterjee & Lefcovitch (2009) υποστηρίζουν πως η «ηθική αποτυχία» του χρηματοπιστωτικού συστήματος θα πρέπει πλέον να αποτελεί βασική εστίαση των ρυθμιστικών φορέων και αρχών, ιδιαίτερα ως προς την εποπτεία της αποτελεσματικής εταιρικής διακυβέρνησης των τραπεζών.

3.4 ΗΘΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΕΛΑΤΩΝ

Όπως προαναφέρθηκε, δεδομένου και του αντίκτυπου της οικονομικής κρίσης, οι πελάτες των τραπεζών σήμερα είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένοι σε ζητήματα τραπεζικής ηθικής, ηθικής επενδύσεων και εταιρικής ευθύνης. Οι ηθικές επενδύσεις λαμβάνουν ολοένα και περισσότερη προσοχή από τους επενδυτές και τραπεζικούς πελάτες τα τελευταία χρόνια, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων ΕΚΕ και των πολιτικών εταιρικής διακυβέρνησης που εφαρμόζονται από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Οι Simister & Wittle (2013) υποστηρίζουν πως ολοένα και περισσότεροι επενδυτές λαμβάνουν υπόψη τις ηθικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις των επενδύσεών τους, συμπεριλαμβανομένων των τραπεζικών καταθετών, γεγονός που καταδεικνύει τις σημαντικές αναπτυξιακές προοπτικές σε αυτό το πεδίο του τραπεζικού κλάδου.

Οι Barracchini & Addressi (2012) αναφέρουν πως σε έρευνα που διεξήχθη το 2011 στο Ηνωμένο Βασίλειο, διαπιστώθηκε πως οι επενδυτές και τραπεζικοί πελάτες νεαρής ηλικίας ενδιαφέρονται σε σημαντικό βαθμό για τις ηθικές και οικονομικές επιπτώσεις των επενδύσεών τους, απαιτώντας αντίστοιχη πληροφόρηση από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ιδιαίτερα σε ότι αφορά ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά προγράμματα. Επίσης, οι Auger et al (2006), διερευνώντας τους ηθικούς προβληματισμούς των τραπεζικών πελατών, καταλήγουν στο συμπέρασμα πως το καταναλωτικό κοινό ενδιαφέρεται πλέον σε μεγάλο βαθμό για τις ηθικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις των καταναλωτικών τους συμπεριφορών, συμπεριλαμβανομένων των επενδυτικών αποφάσεων.

Επίσης, σε έρευνα των MacDonald & Rundle-Thiele (2008) σχετικά με τις απόψεις των τραπεζικών πελατών αναφορικά με τα προγράμματα ΕΚΕ που εφαρμόζονται από τις τράπεζες, τεκμηριώθηκε πως η πελατειακή ικανοποίηση συνδέεται άμεσα και θετικά με την εφαρμογή ολοκληρωμένων προγραμμάτων ΕΚΕ, κυρίως σε ότι αφορά τις πολιτικές προστασίας των καταθετών και επενδυτών. Σε παρόμοια ευρήματα καταλήγουν και οι Senthikumar et al (2011), οι οποίοι καταδεικνύουν πως η πελατειακή ικανοποίηση αποτελεί βασικό παράγοντα της αντιληπτής ποιότητας των τραπεζικών υπηρεσιών, ο οποίος επηρεάζεται καθοριστικά από την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των πολιτικών ΕΚΕ. Επίσης, σε έρευνα των Polychronidou et al (2014) στον τραπεζικό κλάδο στην Ελλάδα, διαπιστώθηκε πως οι πελάτες των τραπεζών είναι ενήμεροι για τα προγράμματα ΕΚΕ που εφαρμόζονται από τους τραπεζικούς τους παρόχους, καταγράφοντας αρκετά υψηλό βαθμό ικανοποίησης και θεωρώντας πως τα εν λόγω προγράμματα είναι ιδιαίτερα χρήσιμα αναφορικά με την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας και

της περιβαλλοντικής προστασίας. Οι ερευνητές σημειώνουν, μάλιστα, πως οι πολιτικές ΕΚΕ βελτιώνουν την εταιρική εικόνα των ελληνικών τραπεζών και συνδέονται με αυξημένο βαθμό πελατειακής πιστότητας.

Ακόμη, σε έρευνα των M'Sallem et al (2011) αναφορικά με την ηθική συμπεριφορά των τραπεζών, διαπιστώθηκε πως οι ηθικές διαστάσεις της πελατειακής σχέσης σε ότι αφορά τις επενδύσεις και τη λήψη χρηματοδοτικών αποφάσεων βάσει ηθικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών κριτηρίων, βάσει των απόψεων 173 πελατών, αποτελούν σημαντικό παράγοντα της πελατειακής ικανοποίησης, της εμπιστοσύνης και της πιστότητας. Ο Nilsson (2008), εξετάζοντας τις απόψεις 528 ιδιωτών επενδυτών, τεκμηρίωσε πως ολοένα και περισσότεροι από αυτούς επενδύουν σε κοινωνικά υπεύθυνα επενδυτικά προγράμματα, ενώ η τάση αυτή αυξάνεται αναλογικά με το εκπαιδευτικό επίπεδο των πελατών των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, αναδεικνύοντας έτσι τις θετικές στάσεις των πελατών απέναντι στην ηθική των επενδύσεων.

Επίσης, οι Bauer et al (2013) διαπιστώνουν πως οι πελάτες των μεγαλύτερων τραπεζών στην Ολλανδία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις κοινωνικές, ηθικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις των επενδύσεών τους και εκφράζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζονται τα κεφάλαια που προέρχονται από τις καταθέσεις τους, ενώ παρόμοια ευρήματα καταγράφουν και οι Borgers & Pownall (2014), οι οποίοι τεκμηριώνουν πως οι επενδυτές σε συνταξιοδοτικά και ασφαλιστικά επενδυτικά προγράμματα λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τα ηθικά κριτήρια των επενδύσεών τους. Τέλος, οι McDonald & Lai (2011), εξετάζοντας τις απόψεις των τραπεζικών πελατών σχετικά με τα οφέλη των προγραμμάτων ΕΚΕ, αποδεικνύουν πως τα κοινωνικά και περιβαλλοντικά προγράμματα των τραπεζών στο πλαίσιο της πολιτικής ΕΚΕ που εφαρμόζουν έχουν άμεσες και θετικές επιπτώσεις στο βαθμό πελατειακής ικανοποίησης και πιστότητας. Συμπερασματικά, είναι σαφές πως ο βαθμός ευαισθητοποίησης των πελατών των τραπεζών αναφορικά με διάφορες πτυχές της ηθικής τραπεζικής και της ηθικής επενδύσεων αυξάνεται ολοένα και περισσότερο, δεδομένων και των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις αντιλήψεις του καταναλωτικού κοινού σχετικά με το ρόλο του χρηματοπιστωτικού τομέα στην εξάπλωση της κρίσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Υπάρχει μια ποικιλία από τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να συγκεντρωθούν πληροφορίες. Η επιλογή της καταλληλότερης τεχνικής σχετίζεται με τον κύριο σκοπό της έρευνας. Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας θεωρήθηκε ότι η πιο κατάλληλη προσέγγιση για τη συλλογή στοιχείων θα ήταν μέσω ερωτηματολογίων. Το ερωτηματολόγιο της έρευνας σχηματίστηκε γιατί είναι εύχρηστο ως ερευνητικό εργαλείο που παρέχει δομημένα αριθμητικά δεδομένα και πληροφορίες γρήγορα και εύκολα (Cohen et al, 2000) ώστε να αποτελέσει εύχρηστο εργαλείο που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ποσοτικής έρευνας.

4.2 ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο που κατασκευάστηκε για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας στόχευσε στην ανάδειξη του βαθμού πληροφόρησης των πελατών των τραπεζών για τα χρηματοοικονομικά προϊόντα που στηρίζουν τη βιώσιμη τραπεζική καθώς και των επί μέρους απόψεων τους σχετικά με τη χρησιμότητά τους, αλλά και στην αποτύπωση του βαθμού ικανοποίησής τους από αυτά. Με βάση τα παραπάνω, επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθεί δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου.

Το ερωτηματολόγιο απαρτίζεται από 2 μέρη 20 συνολικά ερωτήσεων. Στο πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται 5 ερωτήσεις που αναφέρονται στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, το εκπαιδευτικό επίπεδο και το επάγγελμα, με το σύνολο των παραπάνω ερωτήσεων προσδιορίζεται μέσω απαντήσεων ονομαστικού τύπου.

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις που αφορούν το βαθμό γνώσης των ερωτηθέντων σχετικά με τα χρηματοοικονομικά προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής, ενημέρωσης των εξελίξεων γύρω από αυτά, τους λόγους ανάπτυξής τους, την ικανοποίηση των ερωτηθέντων από αυτά και των προοπτικών που τα διέπουν. Για την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων, χρησιμοποιήθηκε η πεντάβαθμη κλίμακα ιεράρχησης Likert, αφενός επειδή θεωρείται ως χρήσιμο, αποτελεσματικό, αξιόπιστο και έγκυρο μέτρο για τη μέτρηση απόψεων και στάσεων (Maurer & Andrews, 2000) και αφετέρου, γιατί ενσωματώνει το βαθμό ευαισθησίας και

διαφοροποίησης των απαντήσεων, σύμφωνα με τις προσωπικές πεποιθήσεις των ερωτηθέντων, αποφέροντας ταυτόχρονα ποσοτικά δεδομένα (Cohen et al, 2000). Η κλίμακα Likert χρησιμοποιήθηκε ακόμη, επειδή βοηθά τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν και να ολοκληρώσουν τα ερωτηματολόγια, εύκολα και γρήγορα (Neuman, 2000)..

Πριν από την οριστικοποίηση του περιεχομένου του ερευνητικού εργαλείου διενεργήθηκε πιλοτική έρευνα, όπου το ερωτηματολόγιο δοκιμάστηκε σε ένα περιορισμένο δείγμα 5 ατόμων, με στόχο να εντοπισθούν ασάφειες, μη κατανοητοί όροι και δυσκολίες στην επιλογή των ερωτήσεων. Το ερωτηματολόγιο ακολουθείται από εισαγωγικό σημείωμα μέσω του οποίου διασφαλίζεται η τήρηση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων στην έρευνα και η χρησιμοποίηση των απαντήσεων μόνο για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

4.3 ΔΕΙΓΜΑ

Ο πληθυσμός της έρευνας αποτελείται από το σύνολο των πελατών των ελληνικών τραπεζών. Για τη συλλογή του δείγματος των απαντήσεων ακολουθήθηκε η μέθοδος της απλής τυχαίας δειγματοληψίας σύμφωνα με τον πίνακα καθορισμού του μεγέθους τυχαίου δείγματος των Krejcie & Morgan (Cohen et al, 2000) με τον αριθμό των ερωτηθέντων να αγγίζει τα 145 άτομα.

Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας τηρήθηκαν αυστηρά οι κανόνες της ερευνητικής δεοντολογίας με τη συμμετοχή των ερωτηθέντων στην έρευνα να είναι ανώνυμη και προαιρετική. Η συλλογή των δεδομένων έγινε από τον ίδιο τον ερευνητή με τη φυσική του παρουσία σε κεντρικά καταστήματα τραπεζών της Αθήνας και διενεργήθηκε σε διάστημα 5 ημερών (5/1/2015 έως 9/1/2015).

4.4 ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΔΟΚΩΜΕΝΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των καινοτόμων χρηματοοικονομικών προϊόντων που στηρίζουν τη βιώσιμη τραπεζική και ως προσδοκώμενα αποτελέσματα τίθενται η ανάδειξη των απόψεων και του βαθμού πληροφόρησης των τραπεζικών πελατών για τα εν λόγω προϊόντα.

Για το σκοπό αυτό τίθενται εκ των προτέρων μια σειρά στόχοι οι οποίοι θα λειτουργήσουν κατευθυντικά στην διαδικασία ερμηνείας των αποτελεσμάτων της στατιστικής μελέτης.

4.5 ΣΤΟΧΟΙ

Οι επιμέρους στόχοι της παρούσας έρευνας είναι:

1. Η διερεύνηση βαθμού γνώσης των χρηματοοικονομικών προϊόντων που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική από μέρους των πελατών των τραπεζών, των εξελίξεων γύρω από αυτά και των λόγων που οδήγησαν στην ανάπτυξη τους
2. Η αποτύπωση των σκοπών που αυτά εξυπηρετούν με βάση τις απόψεις των ερωτηθέντων και της αποτελεσματικότητάς τους
3. Η εξέταση του βαθμού ανάπτυξης των καναλιών βιώσιμης τραπεζικής και δράσεων Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από τις τράπεζες
4. Η διερεύνηση του βαθμού ικανοποίησης της πελατειακής βάσης των τραπεζών από την εφαρμογή βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα

4.6 ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Για την παράθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας χρησιμοποιούνται εργαλεία τόσο περιγραφικής όσο και επαγωγικής στατιστικής. Συγκεκριμένα, η παρουσίαση των περιγραφικών αποτελεσμάτων της έρευνας γίνεται με τη χρήση μέτρων θέσης και διασποράς όπως ο μέσος και η τυπική απόκλιση, πινάκων κατανομής συχνοτήτων και διαγραμματικών απεικονίσεων μέσω κυκλικών διαγραμμάτων και ραβδογραμμάτων.

Παράλληλα, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων επαγωγικής στατιστικής περιλαμβάνει τη χρήση του συντελεστή συσχέτισης r του Pearson, του ελέγχου t για ανεξάρτητα δείγματα και τους ελέγχου Ανάλυσης Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης. Το επίπεδο σημαντικότητας για τη διενέργεια ελέγχων υποθέσεων είναι το $\alpha=0,05$ και για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων χρησιμοποιείται το στατιστικό πακέτο SPSS 20.0.

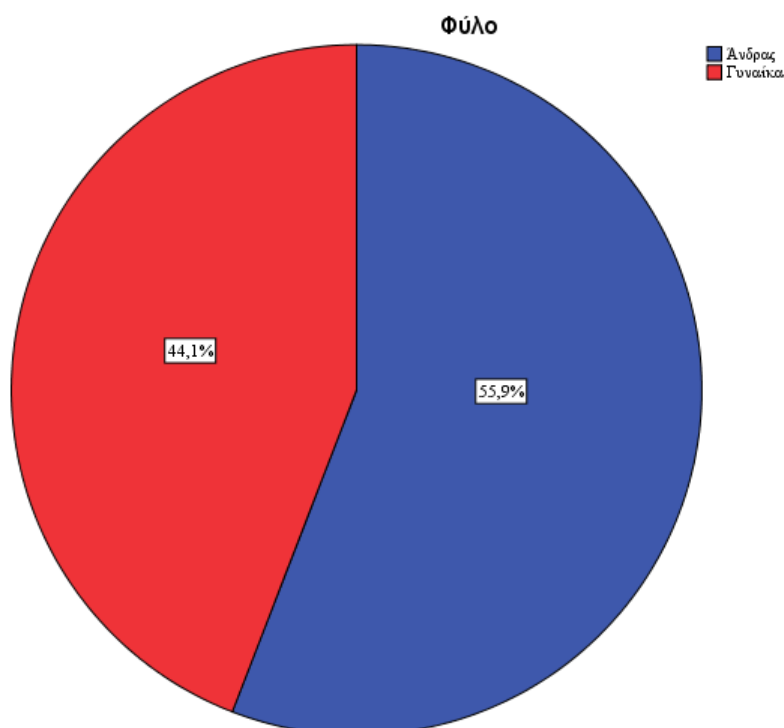
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ

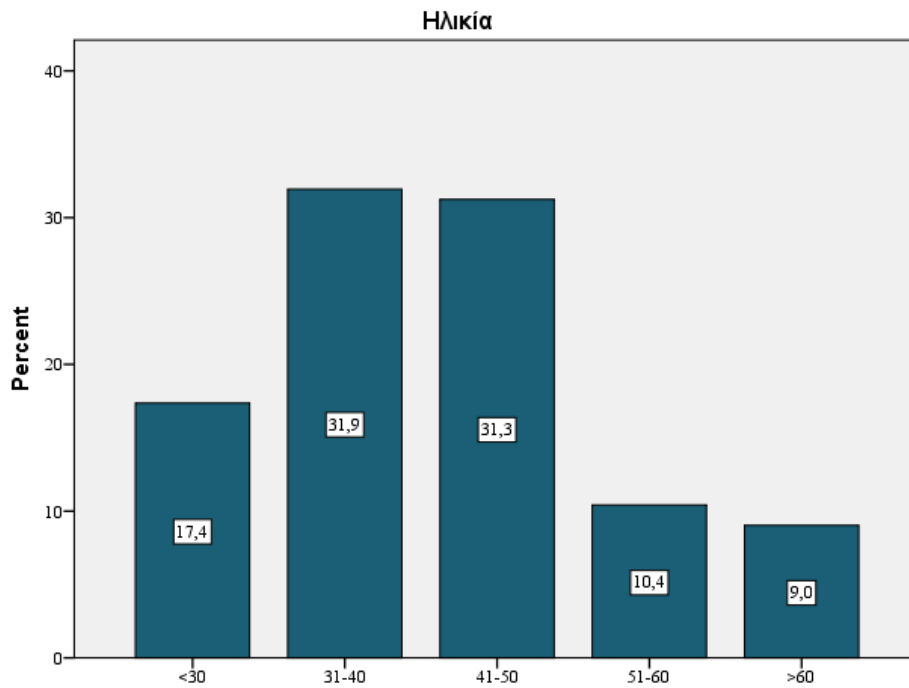
Ξεκινώντας την παράθεση των αποτελεσμάτων της στατιστικής μελέτης και εστιάζοντας στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτή, αρχικά παρατηρείται ότι το 55,9% του δείγματος αποτελείται από άνδρες και το 44,1% από γυναίκες, ενώ το 17,4% αυτών είναι ηλικίας μικρότερης των 30 ετών, το 31,9% είναι ηλικίας 31 έως 40 ετών το 31,3% είναι 41 έως 50 ετών, το 10,4% είναι 51 έως 60 ετών και το 9,0% είναι μεγαλύτεροι των 60 ετών

Γράφημα 1: Φύλο ερωτηθέντων

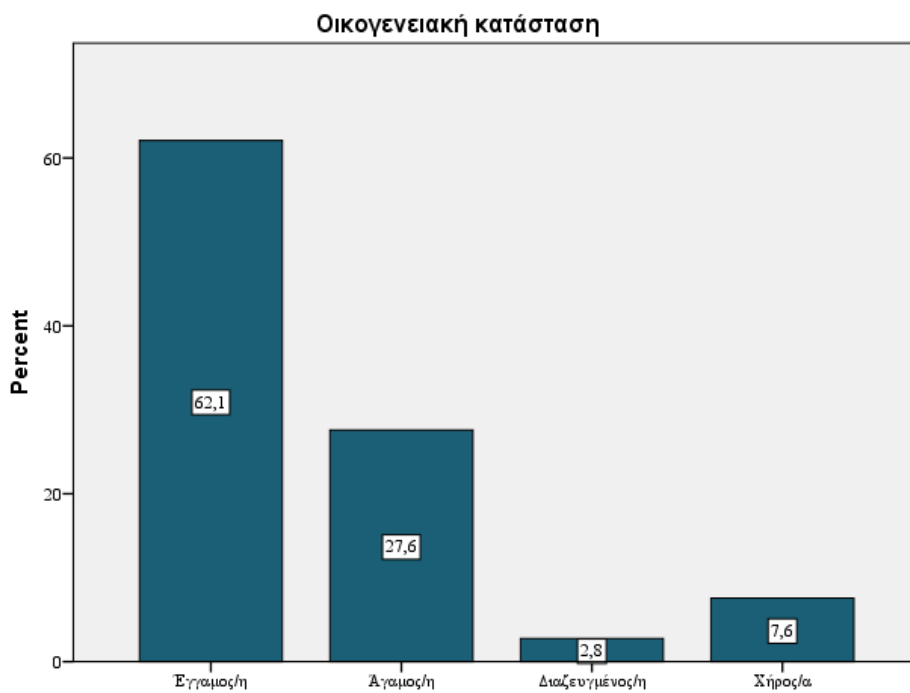

Γράφημα 2: Ηλικία ερωτηθέντων

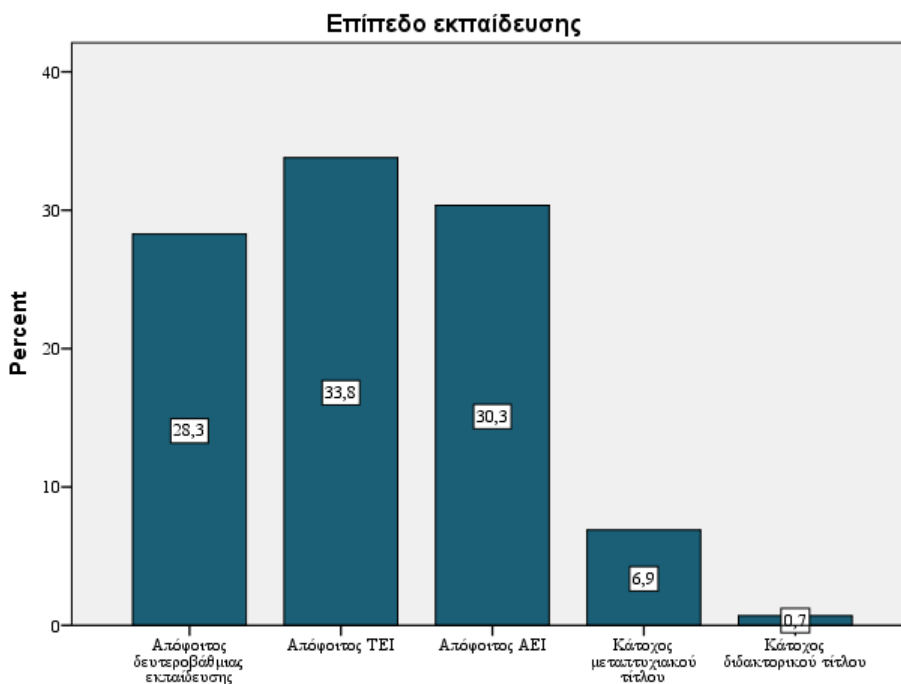
Αναφορικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων, το 62,1% είναι έγγαμοι, το 27,6% άγαμοι, το 2,8% διαζευγμένοι και το 7,6% χήροι.

Γράφημα 3: Οικογενειακή κατάσταση ερωτηθέντων

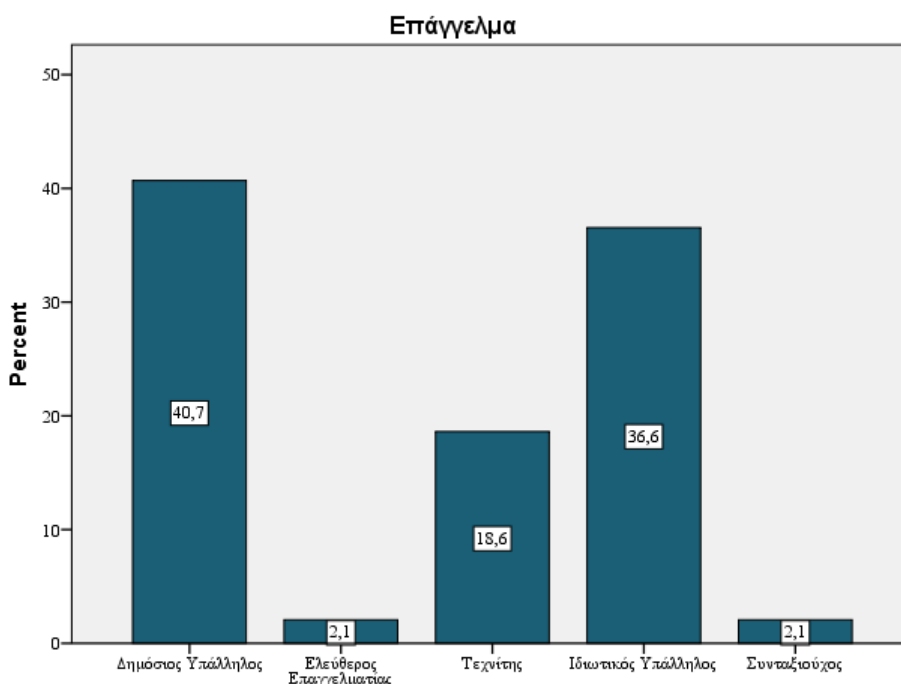
Σε σχέση με το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων παρατηρείται ότι το 28,3% είναι απόφοιτοι Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, το 33,8% απόφοιτοι ΤΕΙ, το 30,3% απόφοιτοι ΑΕΙ, το 6,9% κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών και το 0,7% κάτοχοι διδακτορικού διπλώματος.

Γράφημα 4: Επίπεδο εκπαίδευσης ερωτηθέντων

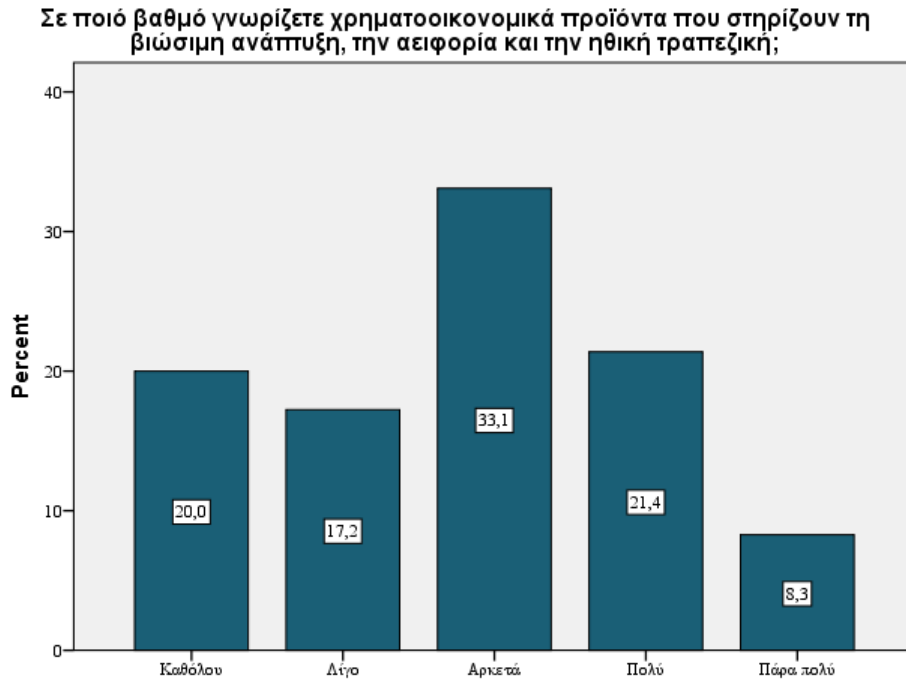
Παράλληλα, προκύπτει ότι το δείγμα της έρευνας απαρτίζεται κατά 40,7% από δημοσίους υπαλλήλους, κατά 2,1% από ελεύθερους επαγγελματίες, κατά 18,6% από εργαζόμενους σε τεχνικά επαγγέλματα, κατά 36,6% από ιδιωτικούς υπαλλήλους και κατά 2,1% από συνταξιούχους.

Γράφημα 5: Επάγγελμα ερωτηθέντων

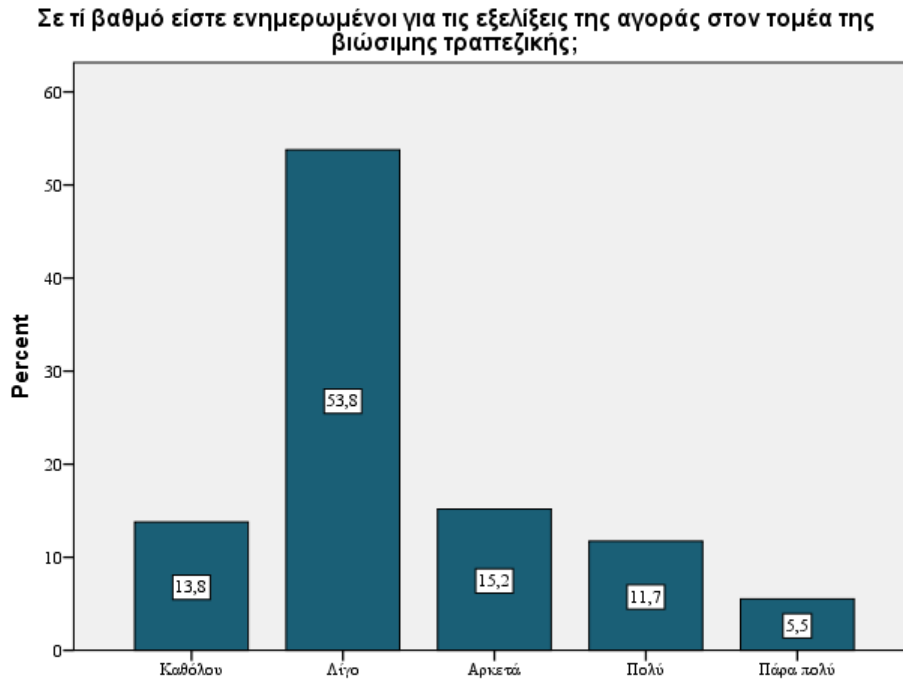
Περνώντας στην παράθεση των αποτελεσμάτων του δεύτερου μέρους του ερευνητικού εργαλείου αρχικά παρατηρείται ότι ο βαθμός που οι ερωτηθέντες γνωρίζουν χρηματοοικονομικά προϊόντα που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική είναι σχετικά χαμηλός καθώς το 20,0% αυτών δεν έχουν γνώση ανάλογων προϊόντων, το 17,2% έχουν λίγες γνώσει για αυτά, το 33,1% αρκετές, το 21,4% πολλές και το 8,3% πάρα πολλές.

Γράφημα 6: Επίπεδο γνώσης των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής

Επιπλέον προκύπτει ότι ο βαθμός ενημέρωσης των ερωτηθέντων γύρω από τις εξελίξεις στην αγορά του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής είναι σημαντικά μικρότερος. Το 67,6% των συμμετεχόντων στην έρευνα κατέχει μηδαμινό ή μικρό βαθμό ενημέρωσης σχετικά με τις εξελίξεις της αγοράς στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής, ενώ το υπόλοιπο 32,4% είναι από αρκετά έως πάρα πολύ ενημερωμένο.

Γράφημα 7: Επίπεδο ενημέρωσης για τις εξελίξεις στην αγορά βιώσιμης τραπεζικής

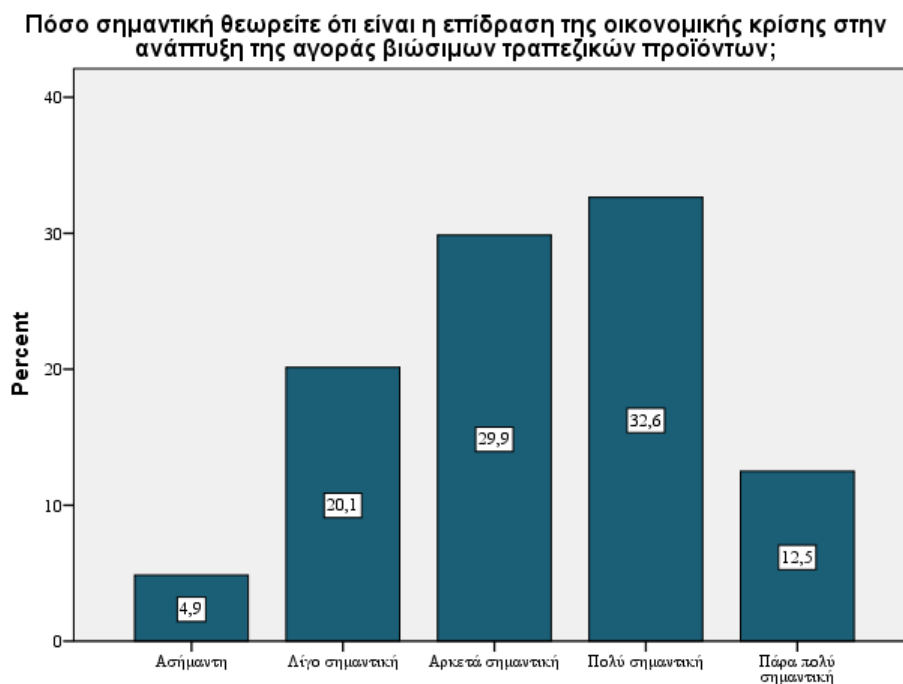
Αναφορικά με τους λόγους που οδήγησαν τις τράπεζες στην ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται ότι ο κυριότερος εξ αυτών είναι οι τεχνολογικές εξελίξεις που έχουν σημειωθεί (Μ.Ο.=4,20, Τ.Α.=0,849) και ευνοούν την ανάπτυξη «πράσινων» χρηματοοικονομικών προϊόντων. Ακολουθούν η εισροή νέων πελατών και «νέου χρήματος» στην αγορά (Μ.Ο.=4,07, Τ.Α.=1,223), η Παγκοσμιοποίηση των αγορών (Μ.Ο.=3,52, Τ.Α.=1,001), η ύπαρξη νέων ευνοϊκών κανονιστικών διατάξεων στην αγορά χρήματος (Μ.Ο.=3,12, Τ.Α.=1,213), ενώ τέλος μικρότερος ήταν ο ρόλος της ανόδου των χρηματιστηρίων σε παγκόσμιο επίπεδο (Μ.Ο.=2,14, Τ.Α.=1,555).

Πίνακας 1: Λόγοι ανάπτυξης του τομέα βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα

	Μ.Ο.	Τ.Α.
Εισροή νέων πελατών και «νέου χρήματος» στην αγορά	4,07	1,223
Παγκοσμιοποίηση των αγορών χρήματος	3,52	1,001
Ευνοϊκές κανονιστικές διατάξεις στην αγορά χρήματος	3,12	1,213
Άνοδος χρηματιστηρίων	2,14	1,555
Τεχνολογικές εξελίξεις	4,20	0,849

Σχετικά με την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων παρατηρείται ότι αυτή θεωρείται ασήμαντοι μόλις για το 4,9% των ερωτηθέντων και μικρής σημασίας για το 20,1% αυτών. Το 29,9% του δείγματος θεωρεί ότι η οικονομική κρίση άσκησε αρκετά σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων, το 32,6% ότι άσκησε πολύ σημαντική επίδραση και το 12,5% εξαιρετικά σημαντική επίδραση.

Γράφημα 8: Επίδραση της κρίσης στην ανάπτυξης της αγοράς βιώσιμης τραπεζικής

Εστιάζοντας στο βαθμό γνώσης των ερωτηθέντων σχετικά με τους σκοπούς που εξυπηρετούν τα χρηματοοικονομικά προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής προκύπτει ότι αυτός είναι αρκετά υψηλός με το μέσο όρο των βαθμολογιών των ερωτηθέντων να λαμβάνει τιμή ίση με 3,71 (T.A.=0,960). Οι ερωτηθέντες είναι εξαιρετικά ενήμεροι σχετικά με τους σκοπούς που εξυπηρετούν οι χρηματοδοτήσεις για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις (M.O.=4,05, T.A.=0,921), οι χρηματοδοτήσεις βιολογικής γεωργίας, αγροτουρισμού και οικοτουρισμού (M.O.=3,96, T.A.=0,960), οι χρηματοδοτήσεις για την εγκατάσταση πράσινων οικοσυσκευών (M.O.=3,95, T.A.=0,933) και οι χρηματοδοτήσεις μελετών ενεργειακής απόδοσης (M.O.=3,84, T.A.=0,877). Ελαφρώς χαμηλότερος είναι ο βαθμός ενημέρωσης τους σχετικά με τους σκοπούς που εξυπηρετούν οι χρηματοδοτήσεις για την εγκατάσταση πράσινων συστημάτων ενέργειας (M.O.=3,74, T.A.=0,956) και οι χρηματοδοτήσεις

πράσινων κατοικιών (M.O.=3,62, T.A.=0,895), ενώ χαμηλός είναι ο βαθμός που οι ερωτηθέντες γνωρίζουν τους σκοπούς που εξυπηρετούν οι χρηματοδοτήσεις για πράσινες επισκευές και ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων (M.O.=3,07, T.A.=0,993) και οι χρηματοδοτήσεις προγραμμάτων διαχείρισης αποβλήτων (M.O.=2,99, T.A.=1,119).

Πίνακας 2: Γνώση των σκοπών που εξυπηρετούν προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής;

	M.O.	T.A.
Χρηματοδότηση πράσινης κατοικίας	3,62	0,895
Χρηματοδότηση μελετών ενεργειακής απόδοσης	3,84	0,877
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση πράσινων συστημάτων ενέργειας	3,74	0,956
Χρηματοδότηση για πράσινες επισκευές και ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων	3,07	0,993
Χρηματοδότηση για πράσινες οικοσυσκευές	3,95	0,933
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις	4,05	0,921
Χρηματοδότηση προγραμμάτων διαχείρισης αποβλήτων	2,99	1,119
Χρηματοδότηση προγραμμάτων βιολογικής γεωργίας, αγροτουρισμού και οικοτουρισμού	3,96	0,960
Γνώση των σκοπών που εξυπηρετούν προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής	3,71	0,960

Παράλληλα, ανάλογη είναι κατάταξη του βαθμού χρησιμότητας των χρηματοοικονομικών προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής με τους ερωτηθέντες να τα θεωρούν εξαιρετικά χρήσιμα (M.O.=3,91, T.A.=1,055) με την υψηλότερη χρησιμότητα να αποδίδεται στις χρηματοδοτήσεις για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις (M.O.=4,46, T.A.=1,013) και τη χαμηλότερη στα προγράμματα χρηματοδοτήσεων για τη διαχείριση αποβλήτων (M.O.=3,29, T.A.=1,231).

Πίνακας 3: Χρησιμότητα των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής

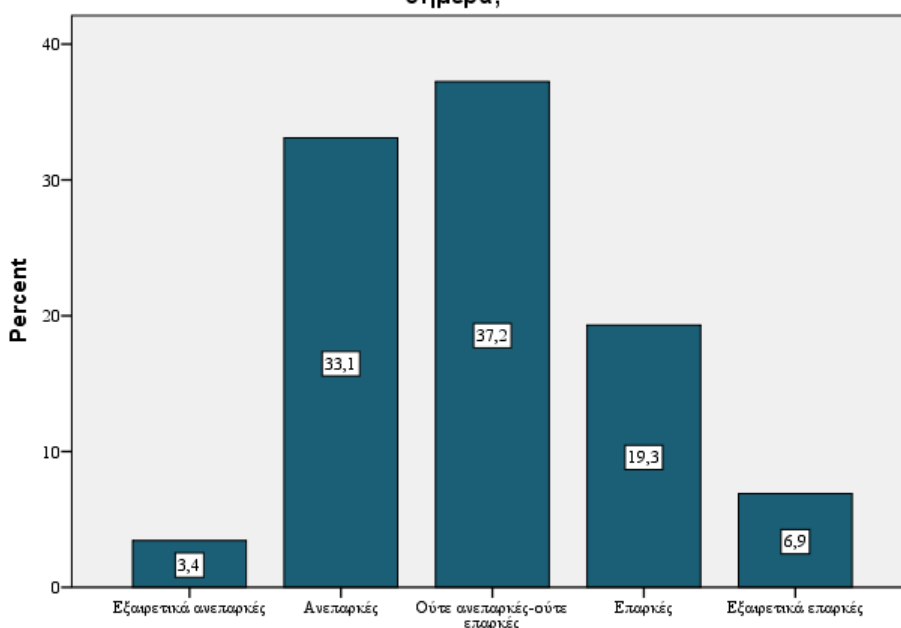
	M.O.	T.A.
Χρηματοδότηση πράσινης κατοικίας	3,98	0,985
Χρηματοδότηση μελετών ενεργειακής απόδοσης	4,22	0,965
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση πράσινων συστημάτων ενέργειας	4,11	1,052
Χρηματοδότηση για πράσινες επισκευές και ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων	3,38	1,092
Χρηματοδότηση για πράσινες οικοσυσκευές	4,35	1,026
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις	4,46	1,013
Χρηματοδότηση προγραμμάτων διαχείρισης αποβλήτων	3,29	1,231
Χρηματοδότηση προγραμμάτων βιολογικής γεωργίας, αγροτουρισμού και οικοτουρισμού	4,23	0,951
Γνώση των σκοπών που εξυπηρετούν προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής	3,97	1,055

Όσον αφορά τις απαντήσεις των ερωτηθέντων σε σχέση με το επίπεδο που βρίσκεται η βιώσιμη τραπεζική στη χώρα μας σήμερα, το 3,4% των ερωτηθέντων απαντά ότι αυτό είναι εξαιρετικά ανεπαρκές, το 33,1% ότι είναι ανεπαρκές, το 37,2% εκφράζει ουδέτερη γνώμη, το 19,3% θεωρεί ότι είναι επαρκές και το 6,9% εξαιρετικά επαρκές.

Γράφημα 9: Επίπεδο εξέλιξης της βιώσιμης τραπεζικής

Σε τί επίπεδο εξέλιξης θεωρείτε ότι βρίσκετε η βιώσιμη τραπεζική στην Ελλάδα σήμερα;

Αναφορικά με τις απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την ύπαρξη περιθωρίων για μελλοντική ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής στη χώρα μας η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος (96,4%) εκφράζει θετική άποψη για την εν λόγω προοπτική. Μάλιστα το 90,6% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υπάρχοντων τραπεζικών δικτύων, το 84,1% μέσω της ανάπτυξης δικτύων ξένων τραπεζών στην Ελλάδα, το 70,1% μέσω της συγχώνευσης των υπάρχοντων δικτύων διαφορετικών τραπεζών, το 67,6% μέσω της ανάπτυξης κι άλλων δικτύων ελληνικών τραπεζών στην Ελλάδα και το 56,8% μέσω της ανάπτυξης δικτύων ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό.

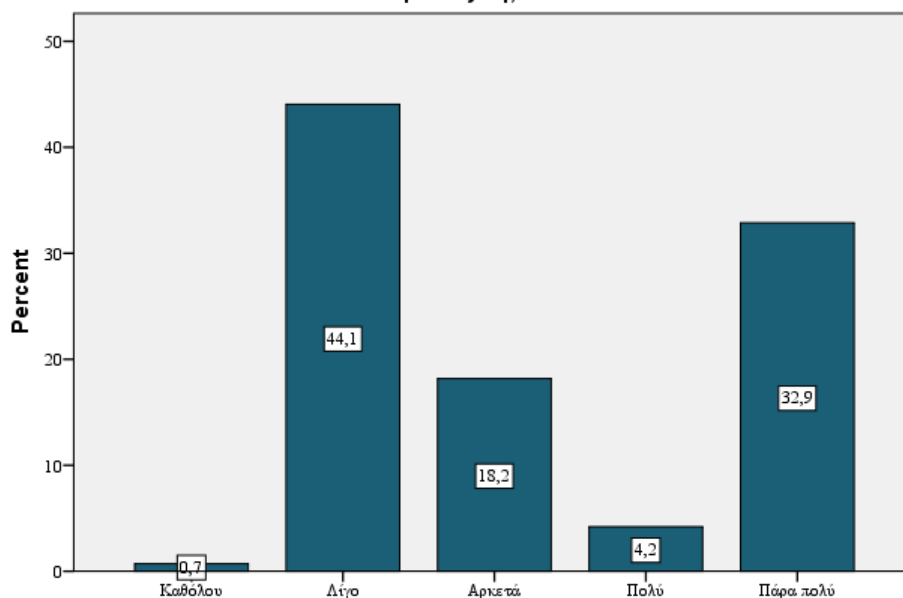
Πίνακας 4: Περιθώρια για μελλοντική ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής

Ναι, μέσω ανάπτυξης κι άλλων δικτύων ελληνικών τραπεζών στην Ελλάδα	67,6%
Ναι, μέσω ανάπτυξης δικτύων ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό	56,8%
Ναι, μέσω ανάπτυξης δικτύων ξένων τραπεζών στην Ελλάδα	84,1%
Ναι, μέσω βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υπάρχοντων δικτύων	90,6%
Ναι, μέσω συγχώνευσης υπάρχοντων δικτύων διαφορετικών τραπεζών	70,1%
Όχι, θα πρέπει να περιορισθούν τα δίκτυα δραστηριοτήτων βιώσιμης τραπεζικής	3,4%

Σε σχέση με το βαθμό ανάπτυξης των καναλιών διάθεσης των χρηματοοικονομικών προϊόντων που αναφέρονται στη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική οι απόψεις των συμμετεχόντων στην έρευνα διακρίνονται από υψηλού βαθμού αποκλίσεις καθώς το 0,7% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι αυτός είναι μηδαμινός, το 44,1% μικρός, το 18,2% μέτριος, το 4,2% ικανοποιητικός και το 32,9% εξαιρετικός.

Γράφημα 10: Βαθμός ανάπτυξης των καναλιών διάθεσης προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής

Σε ποιο βαθμό είναι ανεπτυγμένα τα κανάλια διάθεσης χρηματοοικονομικών προϊόντων που αναφέρονται στη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική;

Εξετάζοντας το βαθμό του ρίσκου που θεωρούν οι ερωτηθέντες ότι διέπει τα χρηματοοικονομικά προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής παρατηρείται ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα χαρακτηρίζουν ως υψηλού ρίσκου τις επενδύσεις σε πράσινα ομόλογα και CDs (M.O.=4,63, T.A.=1,550) και τις Χρηματιστηριακές επενδύσεις σε πράσινες επιχειρήσεις (M.O.=4,44, T.A.=1,270), ενώ χαμηλότερου ρίσκου θεωρούνται οι πράσινες πιστωτικές και χρεωστικές κάρτες (M.O.=3,17, T.A.=1,567) και τα πράσινα δάνεια (M.O.=1,92, T.A.=1,802).

Πίνακας 5: Βαθμός ρίσκου των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής

	M.O.	T.A.
Πράσινα δάνεια	1,92	1,802
Πράσινα ομόλογα και CDs	4,63	1,550
Πράσινες πιστωτικές και χρεωστικές κάρτες	3,17	1,567
Χρηματιστηριακές επενδύσεις σε πράσινες επιχειρήσεις	4,44	1,270

Ο βαθμός που τα τραπεζικά καταστήματα έχουν αναπτύξει υπηρεσίες διαδικτυακών πληρωμών με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση γραφικής ύλης θεωρείται εξαιρετικά υψηλός από τους ερωτηθέντες (M.O.=4,85, T.A.=0,127), ενώ πολύ υψηλός κρίνεται από τους συμμετέχοντες στην έρευνα και ο βαθμός που τα τραπεζικά καταστήματα ανακυκλώνουν τα αναλώσιμα υλικά τους (M.O.=4,85, T.A.=0,127). Αντίθετα η ένταση της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας από τις τράπεζες δεν είναι ικανοποιητική (M.O.=3,00, T.A.=0,833), ενώ χαμηλή είναι η εκτίμηση των ερωτηθέντων σχετικά με την ένταση που οι τράπεζες ενημερώνουν τους επενδυτές και τους πελάτες τους σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα (M.O.=2,51, T.A.=1,367) ή παραδίδουν σεμινάρια πράσινης ηθικής στους εργαζομένους τους (M.O.=1,81, T.A.=0,551).

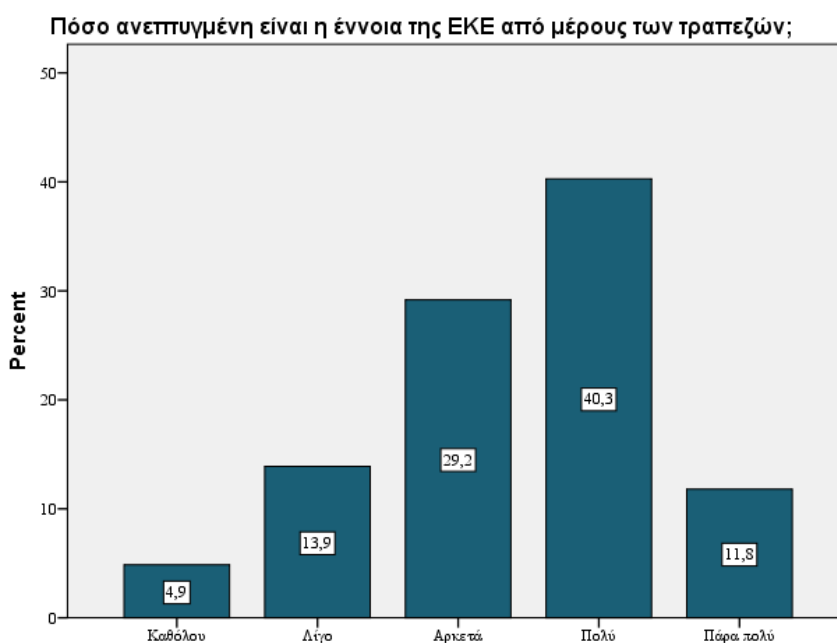
Πίνακας 6: Βαθμός χρήσης βιώσιμων πρακτικών από τις τράπεζες πρακτικές;

	Μ.Ο.	Τ.Α.
Ανακύκλωση αναλωσίμων	4,23	0,412
Ανανεώσιμες μορφές ενέργειας	3,00	0,833
Υπηρεσίες online πληρωμών	4,85	0,127
Ενημέρωση επενδυτών και πελατών σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα	2,51	1,367
Σεμινάρια πράσινης ηθικής στους εργαζομένους	1,81	0,551

Αξιολογώντας το βαθμό ανάπτυξης της έννοιας της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης από μέρους των τραπεζών παρατηρείται ότι το 4,9% των ερωτηθέντων θεωρεί ότι οι τράπεζες δεν έχουν καθόλου ανεπτυγμένη την έννοια της ΕΚΕ, το 13,9% λίγο, το 29,2% αρκετά, το 40,3% πολύ και το 11,8% πάρα πολύ.

Επιπλέον προκύπτει ότι οι ερωτηθέντες αναγνωρίζουν σημαντικές δράσεις από μέρους των τραπεζών στους τομείς της προστασίας του περιβάλλοντος, της φιλανθρωπίας και της υποστήριξης της απασχολησιμότητας, ενώ αντίθετα θεωρούν σε χαμηλότερο βαθμό ότι οι τράπεζες συνεργάζονται με τους τοπικούς φορείς και ενισχύουν τις τοπικές οικονομίες.

Γράφημα 11: Ανάπτυξη της έννοιας της ΕΚΕ από μέρους των τραπεζών

Πίνακας 7: Βαθμός ανάπτυξης πρακτικών ΕΚΕ από τις τράπεζες

	M.O.	T.A.
Συνεργασία με τους τοπικούς φορείς	3,21	0,871
Φιλανθρωπική δράση	3,96	0,726
Υποστήριξη της απασχολησιμότητας	3,81	0,738
Προστασία του περιβάλλοντος	4,20	0,495
Υποστήριξη των τοπικών οικονομιών	2,90	1,131

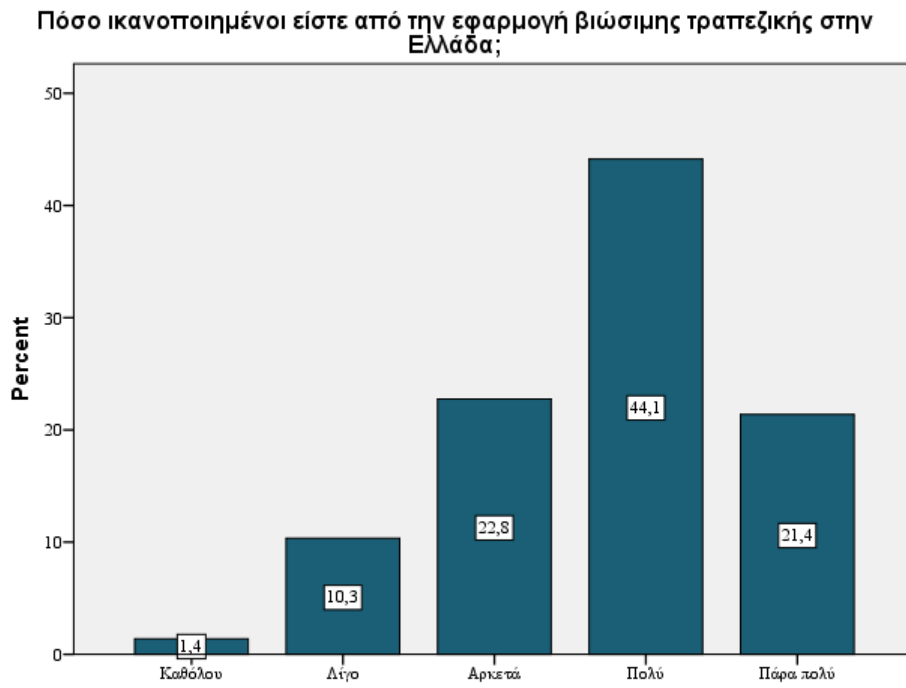
Αναφορικά με τους λόγους για τους οποίους οι τράπεζες αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες ΕΚΕ οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν ότι ο κυριότερος είναι η προώθηση του εταιρικού προφίλ τους (M.O.=4,77, T.A.=0,258), ενώ σημαντική κρίνεται και η αύξηση της πελατειακής τους βάσης (M.O.=4,41, T.A.=0,545). Λιγότερο σημαντικοί λόγοι για την ανάληψη πρωτοβουλιών ΕΚΕ από μέρους των τραπεζών θεωρούνται η βελτίωση της αποδοτικότητας τους (M.O.=3,90, T.A.=0,0,799) και η αύξηση της πελατειακής ικανοποίησης τους (M.O.=3,59, T.A.=0,812), ενώ τέλος ελάχιστονο σημασία κρίνεται η αύξηση της ικανοποίησης των εργαζομένων (M.O.=2,05, T.A.=1,244).

Πίνακας 8: Λόγοι ανάπτυξης πρακτικών ΕΚΕ από τις τράπεζες

	M.O.	T.A.
Προώθηση εταιρικού προφίλ	4,77	0,258
Βελτίωση της αποδοτικότητας τους	3,90	0,799
Αύξηση της πελατειακής ικανοποίησης	3,59	0,812
Αύξηση της πελατειακής βάσης	4,41	0,545
Αύξηση της ικανοποίησης των εργαζομένων	2,05	1,244

Τέλος, εξετάζοντας το βαθμός ικανοποίησης των ερωτηθέντων από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής στη χώρα μας προκύπτει ότι αυτός είναι αρκετά υψηλός με το 1,4% των συμμετεχόντων στην έρευνα να μην είναι ικανοποιημένο, το 10,3% να είναι λίγο ικανοποιημένο, το 22,8% να είναι αρκετά ικανοποιημένο, το 44,1% πολύ και το 21,4% πάρα πολύ.

Γράφημα 12: Βαθμός ικανοποίησης από την εφαρμογή βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα

5.2 ΣΥΣΧΕΤΙΣΕΙΣ-ΕΛΕΓΧΟΙ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ

Προχωρώντας σε συσχέτιση επιμέρους μεταβλητών που προκύπτουν από το ερευνητικό εργαλείο της έρευνας, με τη χρήση του παραμετρικού συντελεστή γραμμικής συσχέτισης r του Pearson, αρχικά παρατηρείται θετική, υψηλή και στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στο βαθμό γνώσης των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής από μέρους των ερωτηθέντων και του βαθμού που αυτοί είναι ενημερωμένοι σχετικά με τις εξελίξεις στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής. Συγκεκριμένα, ο συντελεστής συσχέτισης ισούται με 0,746 ($p\text{-value}<0,001$) σηματοδοτώντας ότι όσο υψηλότερη είναι η γνώση των ατόμων γύρω από τα προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής τόσο αυξάνεται και η γνώση σχετικά με τις εξελίξεις του συγκεκριμένου τραπεζικού τομέα.

Πίνακας 9: Συσχέτιση βαθμού γνώσης προϊόντων και εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής

		Γνώση των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής	
Pearson's r	Γνώση προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	Συντελεστής	0,746
		p-value	0,000

Παράλληλα, ο συντελεστής συσχέτισης ανάμεσα στη μεταβλητή του βαθμού γνώσης των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής και του βαθμού που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η οικονομική κρίση έχει επιδράσει στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων λαμβάνει τιμή ίση με 0,649 ($p\text{-value}<0,001$) και ως εκ τούτου οι ερωτηθέντες που κατέχουν υψηλού βαθμού γνώση σχετικά με τα προϊόντα βιώσιμης τραπεζικής θεωρούν σε υψηλότερο βαθμό ότι η οικονομική κρίση έχει επιδράσει σημαντικά στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων.

Πίνακας 10: Συσχέτιση βαθμού γνώσης προϊόντων και επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων

		Επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων	
Pearson's r	Γνώση προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	Συντελεστής	0,649
		p-value	0,000

Επίσης, εξαιρετικά υψηλός είναι ο συντελεστής r (0,798, $p\text{-value}<0,001$) που παρουσιάζει ο βαθμός γνώσης των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής και του βαθμού που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι η οικονομική κρίση επέδρασε στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων σκιαγραφώντας την άρρηκτη σχέση ανάμεσα στην παρακολούθηση των

εξελίξεων από μέρους της πελατειακής βάσης των τραπεζών και του βαθμού που θεωρούν ότι η κρίση επέδρασε στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων.

Πίνακας 11: Συσχέτιση βαθμού γνώσης των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής και επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων

		Επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων	
Pearson's r	Γνώση των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής	Συντελεστής	0,798
		p-value	0,000

Εν συνεχεία και κατά τη συσχέτιση του βαθμού που οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι τράπεζες αναπτύσσουν δράσεις που αναφέρονται στην έννοια της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και του βαθμού ικανοποίησης τους από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα παρατηρείται ότι ο συντελεστής r καθίσταται θετικός και στατιστικά σημαντικός ($r=0,309$, $p\text{-value}=0,043$). Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα καταδεικνύει ότι όσο αυξάνεται η πεποίθηση των ερωτηθέντων ότι οι δράσεις ΕΚΕ που αναλαμβάνουν οι τράπεζες είναι σχετικά ανεπτυγμένες τόσο αυξάνεται και η ικανοποίηση τους από τις εφαρμογές πρακτικές βιώσιμης τραπεζικής.

Πίνακας 12: Συσχέτιση βαθμού ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ από τις τράπεζες και ικανοποίησης από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής

		Ικανοποίηση από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής	
Pearson's r	Βαθμός ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ από τις τράπεζες	Συντελεστής	0,309
		p-value	0,043

Τέλος, με τη χρήση των παραμετρικών ελέγχων t για ανεξάρτητα δείγματα (Independent samples t-test) και Ανάλυσης Διακύμανσης Μονής Κατεύθυνσης (One Way ANOVA), εξετάζεται η διαφοροποίηση η μη των μέσω βαθμολογιών των ερωτηθέντων όσον αφορά τη γνώση από μέρους τους των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής, των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής, την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων, την ικανοποίηση από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής και το βαθμό ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ από τις τράπεζες με βάση τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά.

Πίνακας 13: Συσχέτιση δημογραφικών χαρακτηριστικών και στάσεων περί βιώσιμης τραπεζικής

	Μέθοδος	Γνώση των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής	Γνώση των εξελίξεων στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής	Επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων	Ικανοποίηση από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής	Βαθμός ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ
Φύλο	t-test	0,015	0,026	0,555	0,812	0,325
Ηλικία	ANOVA	0,000	0,000	0,144	0,010	0,000
Οικογενειακή κατάσταση	ANOVA	0,149	0,122	0,267	0,485	0,433
Επίπεδο εκπαίδευσης	ANOVA	0,000	0,000	0,300	0,122	0,089
Επάγγελμα	ANOVA	0,840	0,741	0,736	0,752	0,429

Ερμηνεύοντας τα αποτελέσματα των ελέγχων υποθέσεων αρχικά παρατηρείται ότι το φύλο (p -value=0,015), η ηλικία (p -value<0,001) και το επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων (p -value<0,001), επιδρά στο επίπεδο γνώσης των προϊόντων βιώσιμης στρατηγικής από μέρους τους με τους άνδρες να παρουσιάζουν καλύτερη γνώση των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής, όπως επίσης και τους ερωτηθέντες μικρότερης ηλικίας. Παράλληλα, καλύτερη φαίνεται να είναι η γνώση των προϊόντων βιώσιμης τραπεζικής από τους ελεύθερους επαγγελματίες και τους δημοσίους υπάλληλους. Ανάλογα είναι τα αποτελέσματα που αφορούν την γνώση των ερωτηθέντων σχετικά με τις εξελίξεις στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής με τις μέσες βαθμολογίες των ερωτηθέντων με βάση το φύλο, την ηλικία και το επάγγελμα να διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά (p -value<0,05). Όσον αφορά την επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων παρατηρείται ότι οι μέσες βαθμολογίες των ερωτηθέντων με βάση τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά δεν διαφοροποιούνται στατιστικά σημαντικά καθώς τα αντίστοιχα p -value είναι ανώτερα του επιπέδου σημαντικότητας $\alpha=0,05$. Ενώ τέλος οι νεότεροι σε ηλικία ερωτηθέντες παρουσιάζουν υψηλότερη ικανοποίηση από την εφαρμογή πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής (p -value=0,010), ενώ παράλληλα αναγνωρίζουν υψηλότερο βαθμό ανάπτυξης δράσεων ΕΚΕ από τις τράπεζες σε σχέση με τους ερωτηθέντες άνω των 40 ετών (p -value<0,001).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης λαμβάνει ολοένα και περισσότερη προσοχή στο δημόσιο διάλογο και αποτελεί πλέον κοινή επιδίωξη της διεθνής κοινότητας, καθώς θεωρείται ως ένα εναλλακτικό αναπτυξιακό μοντέλο που βασίζεται στο τρίπτυχο της οικονομικής μεγέθυνσης, της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής προστασίας. Δεδομένου του κρίσιμου ρόλου που διαδραματίζουν οι τράπεζες σήμερα και, εν γένει, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε ένα οικονομικό σύστημα, η έννοια της βιώσιμης τραπεζικής έχει αναδειχθεί ως μία πρακτική προώθησης των στόχων της βιωσιμότητας και της αειφόρου ανάπτυξης. Πράγματι, οι τράπεζες μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην προαγωγή της βιωσιμότητας, μέσω της κατάλληλης κατεύθυνσης των διαθέσιμων κεφαλαιακών πόρων προς τις παραγωγικές δραστηριότητες και επενδύσεις που έχουν υψηλή κοινωνικοοικονομική και περιβαλλοντική απόδοση, μέσω της αποτελεσματικής διαχείρισης των αντίστοιχων κινδύνων και μέσω της παροχής χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών που λαμβάνουν υπόψη τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά οφέλη.

Υπό την έννοια της βιώσιμης τραπεζικής, μία σειρά αντίστοιχων καλών πρακτικών έχουν αναδειχθεί το τελευταίο διάστημα, συμπεριλαμβανομένων της ηθικής των επενδύσεων, της κοινωνικής χρηματοδότησης, της «πράσινης» τραπεζικής, της χρηστής εταιρικής διακυβέρνησης και της εφαρμογής προγραμμάτων ΕΚΕ. Έτσι, αποτελεί σήμερα κοινό τόπο πως ο τραπεζικός κλάδος, ως βασικός μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης, διαδραματίζει κυρίαρχο ρόλο στην επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας και της περιβαλλοντικής προστασίας, υπό το πρίσμα της βιωσιμότητας. Παράλληλα, έχει τεκμηριωθεί πως η ανάληψη αντίστοιχων πρωτοβουλιών προώθησης των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης από την πλευρά των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων όχι μόνο συμβάλλει στην επίτευξη κοινωνικής δικαιοσύνης και διατήρησης του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αλλά επιφέρει και σημαντικά οικονομικά οφέλη για τις ίδιες τις τράπεζες, όπως αντανακλάται τόσο σε ποιοτικούς δείκτες (πελατειακή ικανοποίηση και πιστότητα) όσο και σε ποσοτικούς (κεφαλαιακή διάρθρωση και αύξηση περιουσιακών στοιχείων).

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση των απόψεων των πελατών των τραπεζών που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα αναφορικά με την έννοια και τις πρακτικές της βιώσιμης τραπεζικής, εστιάζοντας στα «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες και στα προγράμματα ΕΚΕ. Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα, αρχικά, διαπιστώθηκε πως ο βαθμός γνώσης

των πελατών σχετικά με τα τραπεζικά προϊόντα που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αιτιολογία και την ηθική τραπεζική είναι σχετικά χαμηλός, καθώς και πως ένας από τους σημαντικότερους λόγους που οδήγησαν στην ανάπτυξη αυτών των προϊόντων αφορά τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης. Πράγματι, έχει υποστηριχθεί πως ο τραπεζικός κλάδος έχει διαδραματίσει μείζονα ρόλο στην εξάπλωση της κρίσης, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε περισσότερο βιώσιμες πρακτικές (Fassin & Gosselin, 2011; Benedikter, 2011; Carboni, 2011).

Επιπλέον, τεκμηριώθηκε πως οι τραπεζικοί πελάτες έχουν σχετικά υψηλό βαθμό γνώσης για τη χρησιμότητα και τους σκοπούς που εξυπηρετούν τα «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα και υπηρεσίες, εύρημα που συνάδει με τα ευρήματα της προηγούμενης βιβλιογραφίας, καθώς έχει διαπιστωθεί πως οι πελάτες των τραπεζών παρουσιάζουν ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης ως προς τα προϊόντα που επενδύουν (Jha & Bhome, 2013; Sharma et al, 2011; Ko et al, 2012; Kumari et al, 2012). Ακόμη, οι συμμετέχοντες στην έρευνα εξέφρασαν σε συντριπτική πλειοψηφία την άποψη πως το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής βρίσκεται σε πολύ αρχικό στάδιο στην Ελλάδα, παρόλο που έχει αποδειχθεί σε διεθνές επίπεδο πως οι τραπεζικοί πελάτες σήμερα λαμβάνουν σοβαρά υπόψη τις ηθικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις των επενδυτικών τους αποφάσεων (Simister & Wittle, 2013; Barracchini & Addessi, 2012; Auger et al, 2006). Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα δήλωσαν πως οι επενδύσεις σε «πράσινα» τραπεζικά προϊόντα ενέχουν σχετικά υψηλό κίνδυνο.

Ακόμη, στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκε πως οι πελάτες των τραπεζών είναι ενήμεροι και αρκετά ικανοποιημένοι με τις πρακτικές εσωτερικής λειτουργίας που είναι φιλικές προς το περιβάλλον και εφαρμόζονται στα τραπεζικά υποκαταστήματα, λαμβάνοντας υπόψη πως η «πράσινη» τραπεζική δεν αφορά αποκλειστικά την παροχή αντίστοιχων προϊόντων και υπηρεσιών αλλά σχετίζεται και με τη βελτίωση της περιβαλλοντικής απόδοσης της τραπεζικής λειτουργίας (Ginovsly, 2009; Biswas, 2011). Τέλος, ένα σημαντικό εύρημα αφορά το γεγονός ότι οι πελάτες των ελληνικών τραπεζών θεωρούν ανεπαρκείς τις πολιτικές ΕΚΕ που εφαρμόζονται από τις τράπεζες, παρόλο που έχει προηγουμένως αποδειχθεί πως τα ολοκληρωμένα προγράμματα ΕΚΕ όχι μόνο στηρίζουν τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά δημιουργούν και θετικές αντιλήψεις στο πελατειακό κοινό του τραπεζικού κλάδου (MacDonald & Rundle-Thiele, 2008; Senthikumar et al, 2011; Polychronidou et al, 2014).

Συμπερασματικά, στην παρούσα έρευνα τεκμηριώθηκε πως ο βαθμός γνώσης των τραπεζικών πελατών σχετικά με το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής είναι σχετικά περιορισμένος, παρόλο

που το επίπεδο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης μπορεί να κριθεί ως αρκετά υψηλό, δεδομένων των απόψεων περί χρησιμότητας των «πράσινων» τραπεζικών προϊόντων και υπηρεσιών. Σημαντικό είναι να σημειωθεί πως οι συμμετέχοντες στην έρευνα εξέφρασαν έμμεσα τον προβληματισμό τους σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης, ως αφορμή για την περαιτέρω ανάπτυξη των «πράσινων» χρηματοπιστωτικών προϊόντων που υποστηρίζουν το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής, λαμβάνοντας υπόψη και το ρόλο που έχει διαδραματίσει ο τραπεζικός τομέας στην εξάπλωση της οικονομικής κρίσης στον ευρωπαϊκό χώρο. Ωστόσο, διαπιστώθηκε πως οι πελάτες των τραπεζών του εγχώριου κλάδου θεωρούν πως το μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής είναι σε πολύ αρχικό στάδιο, γεγονός βέβαιο που οφείλεται και στον περιορισμένο βαθμό γνώσης τους σχετικά με τις συγκεκριμένες πρακτικές αυτού του αναπτυξιακού μοντέλου.

Τέλος, τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας θα πρέπει να εξετάζονται με προσοχή και να μην γενικοποιούνται, δεδομένων των ερευνητικών περιορισμών που αφορούν κυρίως το περιορισμένο δείγμα των πελατών που συμμετείχαν στην έρευνα και τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, οι οποίες έχουν καταστήσει το καταναλωτικό κοινό ιδιαίτερα σκεπτικό προς τον τραπεζικό κλάδο. Συνολικά, μπορεί να υποστηριχθεί πως ο τραπεζικός κλάδος της χώρας βρίσκεται ακόμα σε πρώιμο στάδιο ως προς την εφαρμογή ολοκληρωμένων πολιτικών που εντάσσονται στο σύγχρονο μοντέλο της βιώσιμης τραπεζικής. Η υιοθέτηση των καλών πρακτικών βιώσιμης τραπεζικής που εφαρμόζονται διεθνώς μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό μοχλό ανάπτυξης για τον εγχώριο τραπεζικό τομέα αλλά και για την αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών και περιβαλλοντικών προβλημάτων που χαρακτηρίζουν το τρέχον αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arena, M., Reinhart, C.R., Vasquez, F. (2006). The lending channel in emerging economies: are foreign banks different? *NBER Working Paper 12340*. Cambridge, MA: NBER
- Arnand, P., Hunter, G., Carter, I., Dowding, K., & Van Hees, M. (2009). The Development of Capability Indicators. *Journal of Human Development Capabilities*, 10, 125-152
- Auger, P., Devinney, T.M., & Louviere, J.J. (2006). Using best-worst scaling methodology to investigate consumer ethical beliefs across countries. *Journal of Business Ethics*, 70(3), 299-326.
- Bahl, S. (2012). Green Banking: The New Strategic Imperative. *Asian Journal of Research in Business, Economics and Management*, 2(2), 176-185
- Baranes, A. (2009). Towards sustainable and ethical finance. *Development*, 52(3), 416-420.
- Barbu, T., & Vintila, G. (2007). The Emergence of Ethic Banks and Social Responsibility in Financing Local Development. *Theoretical and Applied Economics*, 3, 20-34.
- Barracchini, C., & Addessi, M. (2012). Ethical Portfolio Theory: A New Course. *Journal of Management and Sustainability*, 2(2), 35-42.
- Bartlett, J.L. (2005). *Addressing Concerns About Legitimacy: A Case Study of Social Responsibility Reporting in the Australian Banking Industry*. Paper presented at the 34th European Marketing Academy Conference, Milan, Italy
- Bauer, R., & Smeets, P. (2013). *Social identification and investment decisions*. Working paper. Maastricht: University of Maastricht.
- Benedikter, R. (2011). *European Answers to the Financial Crisis: Social Banking and Social Finance*. US: The Freeman Spogli Institute for International Studies.
- Biswas, N. (2011). Sustainable Green Banking Approach: The Need of the Hour. *Business Spectrum*, 11, 32-38.
- Borgers, C.T., & Pownall, A.J. (2014). Attitudes towards socially and environmentally responsible investment. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 1, 27-44
- Bouma, J., Jeucken, M., & Klinkers, L. (eds) 2001. *Sustainable Banking – The Greening of Finance*. Sheffield: Greenleaf.

- Callado, M.F., & Gonzalez, N.U. (2006). *Does it Pay to be Socially Responsible? Evidence from Spain's Retail Banking Sector*. Working Papers of the Department of Economics, University of Girona 16, Department of Economics. Girona: University of Girona.
- Carboni, V. (2011). *Banking on Ethics*. Rome, Italy: Campagna per la Riforma della Banca Mondiale
- Chatterjee, C.H., & Lefcovitch, A. (2009). Corporate social responsibility and banks. *Amicus Curiae*, (78), 24-28.
- Claessens, C., & Anhoren, N.V. (2007). Location decisions of foreign banks and competitive advantage. *World Bank Policy Research Working Paper Series No 411*. Washington: The World Bank
- Coates, B. (2007). Market controls on Corporate Social Responsibility: An Exploratory study of Banking and Investment policies. *Journal of American Academy of Business*, 11(1), 110-118
- Coleman, B.E. (2006). Microfinance in Northeast Thailand: Who Benefits and How Much? *World Development*, 34(9), 1612-1638
- Cory, J. (2001). *Business Ethics*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Coscarelli, A., Federico, D., & Notte, A. (2010). The ethical and non-ethical funds: an age-cohort analysis. *Research in Business and Economics Journal*, 2, 1-8
- Cosmin, J., Mihaela, B., & Iamandi, E. (2008). *Corporate Social Responsibility in the Romanian Banking Sector*. Bucharest: Bucharest University of Economics
- Cowton, C.J. (1999). Playing by the rules: ethical criteria at an ethical fund. *Business Ethics: a European review*, 8, 60-69.
- Cowton, C.J. (2002). Integrity, responsibility and affinity: Three aspects of ethics in banking. *Business Ethics: A European Review*, 11(4), 393-400
- Cowton, C.J., & Thompson, P. (2000). Do codes make a difference? The case of bank lending and the environment. *Journal of Business Ethics*, 24, 165-178.
- Dash, R.N. (2008). Sustainable 'Green' Banking: The Story of Triodos Bank. *Cab Calling* (October- December), 26-29.

Davis, L.A. (2001). The Social Responsibility of Corporations. *The Journal of Corporate Citizenship*, 4, 23-30.

De Bettignies, H.C. (2009). *Finance for a better world: the shift towards sustainability*. London: Palgrave

Domanski, D. (2005). Foreign Banks in Emerging Economies: Changing Players, Changing Issues. *BIS Quarterly Review*, 69-91.

Douglas, A. (2008). *Corporate Governance and Climate Change: The Banking Sector*. New York: Cares

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2003). *EBRD Environmental Procedures*. London: European Bank for Reconstruction and Development.

Fassin, Y., & Gosselin, D. (2011). The Collapse of a European Bank in the Financial Crisis: An Analysis from Stakeholder and Ethical Perspectives. *Journal of Business Ethics*, 102(2), 169-191.

Fureng, F. (2001). Environmental Industry and Financing. In *State Environmental Bureau of China, Article Collection from the Second-Session Senior Workshop for Environmental Protection Industrialization*. Shengzhen, China: SEBC.

Gibbons, D. (2011). *Held to account: a review of Corporate Social Responsibility in retail banking from the consumer perspective*. London: Centre for Responsible Credit.

Ginovsky, J. (2009). Green banking - Inside and out. *Community Banker*, 30-32.

Goyal, K.A., & Joshi, V. (2011). A Study of Social and Ethical Issues In Banking Industry. *International Journal of Economic Research*, 2(5), 49-57

Graafland, J.J., & Van De Ven, B.W. (2011). The Credit Crisis and the Moral Responsibility of Professionals in Finance. *Journal of Business Ethics*, 103(4), 605-619.

Hayward, R. (2013). *The UN Global Compact-Accenture CEO Study on Sustainability 2013*. US: Accenture.

Hoepner, A., & Wilson, J. (2010). Social, Environmental, Ethical and Trust (SEET) Issues in Banking: An Overview. In J.R. Barth, C. Lin & C. Wihlborg (eds.), *Research Handbook for Banking and Governance*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing

- Icke, B.T., Caliskan, E.N., Ayturk, Y., & Icke, M.A. (2011). An Empirical Research of Ethical Banking in Turkey. *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 7(3), 289-304
- IFC (2007). *Banking on Sustainability: Financing Environmental and Social Opportunities in Emerging Markets*. Washington, DC: International Financial Corporation
- IMF (2007). The Globalization of Financial Institutions and its Implications for Financial Stability. In: IMF, *Global Finance Stability Report* (98-127). Washington, D.C.: IMF
- Institute for Development and Research in Banking Technology (2013). *Green Banking*. New Delhi: The Institute for Development and Research in Banking Technology
- Jackson, K.T. (2004). *Building Reputational Capital: Strategies for Integrity and Fair Play That Improve the Bottom Line*. Oxford: Oxford University Press.
- Jeucken, M. (2001). *Sustainable Financing and Banking: The Financial Sector and the Future of the Planet*. London: Earthscan Publication Ltd.
- Jha, N., & Bhome, S. (2013). A Study of Green Banking Trends in India. *International Journal of Research in Management and Technology*, 11(3), 127-132
- Ji-Ming, L., & Hao-Bai, W. (2007). An Empirical Examination of Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility: A Chinese Banking Industry Investigation. *Proceedings of the IEEE Conference*, 21-25 September, pp. 3292-3295
- Kinder, P.D. & Domini, A.L. (1997). Social screening: Paradigms old and new. *The Journal of Investing*, 6, 12-16.
- Korslund, D., & Spendler, L. (2012). *Strong, Straightforward and Sustainable Banking - Financial Capital and Impact Metrics of Values Based Banking*. Global Alliance for Banking on Values (GABV)
- Kumari, S., Nagra, G., Gopal, D., & Verma, R. (2012). Green financial initiatives – current trends and future opportunities. *International Journal of Research in Commerce and Management*, 3(6), 48-51
- Labatt, S., & White, R.W. (2007). *Carbon Finance: The Financial Implications of Climate Change*. New York: John Wiley & Sons Inc.

- Lanzavecchia, A., & Poletti, L. (2005). *Social and alternative banking: Project selection and monitoring after the new Basel capital accord*. Working Papers No. 2005-EF01, Department of Economics, Parma University, Italy
- Ledgerwood, J. (1999). *Microfinance handbook: an institutional and financial perspective*. Washington: World Bank Publications
- Lenka, B., & Jiri, P. (2014). Corporate Social Responsibility in Commercial Banking - A Case Study from the Czech Republic. *Journal of Competitiveness*, 6(1), 50-70
- Lewis, A. (2002). *Morals, Markets and Money*. London: Prentice Hall.
- Lins, C., & Wajnberg, D. (2007). *Corporate sustainability in the Brazilian banking sector*. Rio De Janeiro: Brazilian Foundation for Sustainable Development.
- M'Sallem, W., Bouhleb, O., & Mzoughi, M. (2011). The perceived ethical behavior of bankers: a North African perspective. *Australian Journal of Business and Management Research*, 1(2), 45-54
- Marzio, R. (2007) *Green Banks, Ethical Banks, Seed Banks: Too Many Eco Something Banks*. *Covalence Analyst Papers*. Geneva: Covalence SA.
- McDonald, L., & Rundle-Thiele, S. (2008). Corporate social responsibility a bank customer satisfaction. *International Journal of Bank Marketing*, 26(3), 170-182
- McDonald, L.M., & Lai, C.H. (2011). Impact of corporate social responsibility initiatives on Taiwanese banking customers. *International Journal of Bank Marketing*, 29(1), 50-63
- Navajas, S., & Tejerina, L. (2006). *Microfinance in Latin America and the Caribbean: How Large Is the Market?* Sustainable Development Department Best Practices Series. Washington: Inter-American Development Bank (IADB)
- Nilsson, J. (2008). Investment with a Conscience: Examining the Impact of Pro-Social Attitudes and Perceived Financial Performance on Socially Responsible Investment Behavior. *Journal of Business Ethics*, 83(2), 307-325
- O'Rourke, A. (2003). The message and methods of ethical investment. *Journal of Cleaner Production*, 11, 683-693.

- OECD (2002). *Sustainable Development Strategies: A Resource Book*. London: Earthscan Publication Ltd.
- Palomino, P.R., & Martinez, R. (2011). Human resource management and ethical behaviour: Exploring in the Spanish banking industry. *Ramon Journal of Applied Ethics*, 1(2), 69-88.
- Paulet, E. (2011) Banking ethics. *Corporate Governance*, 11(3), 293-300.
- Pérez, A., & Del Bosque, I.R. (2012). The Role of CSR in the Corporate Identity of Banking Service Providers. *Journal of Business Ethics*, 108(2), 145-166.
- Polychronidou, P., Ioannidou, E., Kipouros, A., Tsourgiannis, L., & Simet, G.F. (2014). Corporate Social Responsibility in Greek Banking Sector – An Empirical Research. *Procedia Economics and Finance*, 9, 193-199
- Prahalad, C.K. (2006). *The Fortune at the Bottom of the Pyramid – Eradicating Poverty Through Profits*. New Jersey: Wharton School Publishing
- Rahman, M., Ahsan, A., Motahar, H. & Hoq, M.R. (2013). Green Banking Prospects in Bangladesh. *Asian Business Review*, 2(4), 23-34
- Renneboog, L., Ter Horst, J., & Zhang, C. (2008). Socially responsible investments: Institutional aspects, performance, and investor behavior. *Journal of Banking & Finance*, 32(9), 1723–1742.
- Richardson, B.J. (2008). *Socially Responsible Investment Law: Regulating the Unseen Polluters*. Oxford: Oxford University Press.
- Richardson, B.J. (2009). Keeping ethical investment ethical: Regulatory issues for investing for sustainability. *Journal of Business Ethics*, 87, 555-572.
- Rodríguez, J., & Santiso, J. (2007). Banking on Democracy: The Political Economy of International Private Bank Lending in Emerging Economies. *OECD Working Paper No. 259*. Paris: OECD Development Centre.
- San-Jose, L., & Retolaza, J. L. (2008). Information transparency as a differentiation factor of ethical banking in Europe: A radical affinity index approach. *The ICAFI Journal of Bank Management*, 7(3), 7-22.
- San-Jose, L., Retolaza, J. L., & Gutierrez, J. (2009). Ethical banks: An alternative in the financial crisis. *22nd EBEN Annual Conference*, September 10-12, Athens, Greece.

Scheire, C., & De Maertelaere, S. (2009). *Banking to make a difference. A preliminary research paper on the business models of the founding member banks of the Global Alliance for Banking on Values*. Belgium: Artevelde University College Gent.

Schmidheiny, S., Zorraquin, F., & World Business Council for Sustainable Development (1996). *Financing change: The financial community, eco-efficiency, and sustainable development*. Cambridge, UK: MIT Press

Senthikumar, N., Ananth, A., & Arulraj, A. (2011). Impact of corporate social responsibility on customer satisfaction in banking service. *African Journal of Business Management*, 5(7), 3028-3039

Sharma, N., Sarika, K., & Gopal, R. (2013). A study on customer's awareness on Green Banking initiatives in selected public and private sector banks with special reference to Mumbai. *IOSR Journal of Economics and Finance*, 3, 28-35

Simister, J., & Whittle, R. (2013). Ethical Investment and Portfolio Theory: Using Factor Analysis to Select a Portfolio. *Journal of Mathematical Finance*, 3, 145-152

Simpson, G., & Kohers, T. (2002). The Link Between Corporate Social and Financial Performance: Evidence from the Banking Industry. *Journal of Business Ethics*, 35(2), 97-109

Stigson, B. (2004). *Making the link between environmental performance and shareholder value: the metrics of eco-efficiency*. Switzerland: World Business Council for Sustainable Development

UK Financial Services Research (2011). *Consumer Attitudes towards Green and Ethical Finance*. London: UK Financial Services Research

UNEP (2007). *UNEP Finance Initiative: Green Financial Products and Services Current Trends and Future Opportunities in North America*. Toronto: ICF Consulting Canada

Weber, O. (2005). Sustainability Benchmarking of European Banks and Financial Service Organizations. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 12, 73-87.

Weber, O., & Remer S. (2011). *Social Banks and the Future of Sustainable Finance*. New York: Routledge.

Yadav, R., & Pathak, G.S. (2013). Environmental sustainability through green banking: a study on private and public sector banks in India. *International Journal of Sustainable Development*, 3, 37-47.

Yeung, S. (2011). The Role of Banks in Corporate Social Responsibility. *Journal of Applied Economics and Business Research*, 1(2), 103-115

Zappi, G. (2007). Corporate responsibility in the Italian banking industry: creating value through listening to stakeholders. *Corporate Governance*, 7(4), 471-475.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μέρος Α- ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
1. Φύλο	☐ Άνδρας ☐ Γυναίκα
2. Ηλικία	☐ <30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐ 51-60 ☐ >60
3. Οικογενειακή κατάσταση	☐ Έγγαμος/η ☐ Άγαμος/η ☐ Διαζευγμένος/η ☐ Χήρος/α
4. Επίπεδο εκπαίδευσης	☐ Απόφοιτος δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ☐ Απόφοιτος ΤΕΙ ☐ Απόφοιτος ΑΕΙ ☐ Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου ☐ Κάτοχος διδακτορικού τίτλου
5. Επάγγελμα	☐ Δημόσιος Υπάλληλος ☐ Ελεύθερος Επαγγελματίας ☐ Τεχνίτης ☐ Ιδιωτικός Υπάλληλος ☐ Συνταξιούχος ☐ Άνεργος
Μέρος Β- ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΒΙΩΣΙΜΗΣ	

ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ	
6. Σε ποιο βαθμό γνωρίζετε χρηματοοικονομικά προϊόντα που στηρίζουν τη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική;	☐ Καθόλου ☐ Λίγο ☐ Αρκετά ☐ Πολύ ☐ Πάρα πολύ
7. Σε τι βαθμό είστε ενημερωμένοι για τις εξελίξεις της αγοράς στον τομέα της βιώσιμης τραπεζικής;	☐ Καθόλου ☐ Λίγο ☐ Αρκετά ☐ Πολύ ☐ Πάρα πολύ
8. Ποιοι λόγοι κυρίως οδήγησαν την ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια	1- Καθόλου σημαντικό 2- Λίγο σημαντικό 3- Αρκετά σημαντικό 4- Πολύ σημαντικό 5- Πάρα πολύ σημαντικό
Εισροή νέων πελατών και «νέου χρήματος» στην αγορά	1 2 3 4 5
Παγκοσμιοποίηση των αγορών χρήματος	1 2 3 4 5
Ευνοϊκές κανονιστικές διατάξεις στην αγορά χρήματος	1 2 3 4 5
Άνοδος χρηματιστηρίων	1 2 3 4 5
Τεχνολογικές Εξελίξεις	1 2 3 4 5
9. Ποια θεωρείτε ότι είναι η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην ανάπτυξη της αγοράς βιώσιμων τραπεζικών προϊόντων;	☐ Ασήμαντη ☐ Λίγο σημαντική ☐ Αρκετά σημαντική ☐ Πολύ σημαντική ☐ Πάρα πολύ σημαντική
10. Σε ποιο βαθμό γνωρίζεται τους σκοπούς που εξυπηρετούν τα παρακάτω χρηματοοικονομικά προϊόντα;	1- Καθόλου 2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ

Χρηματοδότηση πράσινης κατοικίας	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση μελετών ενεργειακής απόδοσης	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση πράσινων συστημάτων ενέργειας	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για πράσινες επισκευές και ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για πράσινες οικοσυσσκευές	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις	1 2 3 4 5
Προγράμματα χρηματοδότησης διαχείρισης αποβλήτων	1 2 3 4 5
Προγράμματα χρηματοδότησης βιολογικής γεωργίας, αγροτουρισμού και οικοτουρισμού	1 2 3 4 5
11. Σε ποιο βαθμό θεωρείται ότι είναι χρήσιμα τα παρακάτω χρηματοοικονομικά προϊόντα;	1- Καθόλου 2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ
Χρηματοδότηση πράσινης κατοικίας	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση μελετών ενεργειακής απόδοσης	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση πράσινων συστημάτων ενέργειας	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για πράσινες επισκευές και ενεργειακή αναβάθμιση κτιρίων	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για πράσινες οικοσυσσκευές	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση για την εγκατάσταση συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας για μικρομεσαίες επιχειρήσεις	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση προγραμμάτων διαχείρισης αποβλήτων	1 2 3 4 5
Χρηματοδότηση προγραμμάτων βιολογικής γεωργίας, αγροτουρισμού και οικοτουρισμού	1 2 3 4 5
12. Σε τι επίπεδο εξέλιξης θεωρείτε ότι βρίσκετε η βιώσιμη τραπεζική στην Ελλάδα σήμερα;	☐ Εξαιρετικά ανεπαρκές ☐ Ανεπαρκές ☐ Ούτε ανεπαρκές-ούτε

	επαρκές ☐ Επαρκές ☐ Εξαιρετικά επαρκές
13. Υπάρχουν περιθώρια για μελλοντική ανάπτυξη του τομέα της βιώσιμης τραπεζικής στη χώρα μας;	
Ναι, μέσω ανάπτυξης κι άλλων δικτύων ελληνικών τραπεζών στην Ελλάδα	
Ναι, μέσω ανάπτυξης δικτύων ελληνικών τραπεζών στο εξωτερικό	
Ναι, μέσω ανάπτυξης δικτύων ξένων τραπεζών στην Ελλάδα	
Ναι, μέσω βελτίωσης της αποτελεσματικότητας των υπάρχοντων δικτύων	
Ναι, μέσω συγχώνευσης υπάρχοντων δικτύων διαφορετικών τραπεζών	
Όχι, θα πρέπει να περιορισθούν τα δίκτυα δραστηριοτήτων στο ΡΒ	
14. Σε ποιο βαθμό είναι ανεπτυγμένα τα κανάλια διάθεσης χρηματοοικονομικών προϊόντων που αναφέρονται στη βιώσιμη ανάπτυξη, την αειφορία και την ηθική τραπεζική;	☐ Καθόλου ☐ Λίγο ☐ Αρκετά ☐ Πολύ ☐ Πάρα πολύ
15. Αξιολογήστε το ρίσκο που προκύπτει από τα κάτωθι τραπεζικά προϊόντα	1- Καθόλου 2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ
Πράσινα δάνεια	1 2 3 4 5
Πράσινα ομόλογα και CDs	1 2 3 4 5
Πράσινες πιστωτικές και χρεωστικές κάρτες	1 2 3 4 5
Χρηματοστηριακές επενδύσεις σε πράσινες επιχειρήσεις	1 2 3 4 5
16. Πόσο ικανοποιητικό κρίνεται το βαθμό που τα	1- Καθόλου

τραπεζικά καταστήματα χρησιμοποιούν τις παρακάτω πρακτικές;	2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ
Ανακύκλωση αναλωσίμων	1 2 3 4 5
Ανανεώσιμες μορφές ενέργειας	1 2 3 4 5
Υπηρεσίες online πληρωμών	1 2 3 4 5
Ενημέρωση επενδυτών και πελατών σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα	1 2 3 4 5
Σεμινάρια πράσινης ηθικής στους εργαζομένους	1 2 3 4 5
17. Πόσο ανεπτυγμένη είναι η έννοια της ΕΚΕ από μέρους των τραπεζών;	☐ Καθόλου ☐ Λίγο ☐ Αρκετά ☐ Πολύ ☐ Πάρα πολύ
18. Σε ποιο βαθμό οι τράπεζες ενεπύσουν τις κάτωθι πρακτικές	1- Καθόλου 2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ
Συνεργασία με τους τοπικούς φορείς	1 2 3 4 5
Φιλανθρωπική δράση	1 2 3 4 5
Υποστήριξη της απασχολησιμότητας	1 2 3 4 5
Προστασία του περιβάλλοντος	1 2 3 4 5
Υποστήριξη των τοπικών οικονομιών	1 2 3 4 5
19. Κατά την άποψη σας ποιοί οι κυριότεροι λόγοι για τους οποίους οι τράπεζες αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες ΕΚΕ	1- Καθόλου 2- Λίγο 3- Αρκετά 4- Πολύ 5- Πάρα πολύ
Προώθηση εταιρικού προφίλ	1 2 3 4 5
Βελτίωση της αποδοτικότητας τους	1 2 3 4 5
Αύξηση της πελατειακής ικανοποίησης	1 2 3 4 5

Αύξηση της πελατειακής βάσης	
Αύξηση της ικανοποίησης των εργαζομένων	1 2 3 4 5
ηθικά κίνητρα της Διοίκησης	1 2 3 4 5
20. Πόσο ικανοποιημένοι είστε από την εφαρμογή βιώσιμης τραπεζικής στην Ελλάδα;	☐ Καθόλου ☐ Λίγο ☐ Αρκετά ☐ Πολύ ☐ Πάρα πολύ